
3 1761 07007583 3

VELUT
ARBOR
ÆVO

KYTICE

Z BÁSNÍ

KARLA JAROMÍRA ERBENA.

SEDMÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE.
NAKLADEM ALOISA HYNKA.
1893.

ART. ÚSTAV A KNIHTISKÁRNA J. STOLAŘE.

OBSAH.

Pověsti národní.

Písně

Stránka

Pověsti národní.

KYTICE.

Zemřela matka a do hrobu dána,
siroty po ní zůstaly;
i přicházely každičkého rána
a matičku svou hledaly.

I zželelo se matce milých dítek:
duše její se vrátila
a vtělila se v drobnolistý kvítek,
jímž mohylu svou pokryla.

Poznaly dítky matičku po dechu,
poznaly ji a plesaly,
a prostý kvítek, v něm majíc' útěchu,
mateři-douškou nazvaly. —

Mateří-doušku vlasti naší milé,
vy prosté naše pověsti!
natrhal jsem tě na dávné mohyle —
komu mám tebe přinésti?

Ve skrovnou já tě kytici zavážu,
ozdobně stužkou ovinu;
do širých zemí cestu ti ukážu,
kde příbuznou máš rodinu.

Snad že se najde dcera mateřina,
jíž mile dech tvůj zavoní;
snad že i najdeš některého syna,
jenž k tobě srdce nakloní!

Poklad.

I.

Na pahorku mezi buky
kostelíček s věží nízkou;
s věže pak slyšeti zvuky
hájem a sousední vískou.
Není zvuk to zvonka jemný,
tratící se v blízké stráně:
dřeva-tě to rachot temný,
zvoucí lid do chrámu páně.

A tu z vísky k boží slávě
vzhůru běží zástup hojný:
veský lid to bohabojný,
a dnes velký pátek právě.

V chrámě truchlo: holé stěny;
oltář černá rouška kryje,
na roušce kříž upevněný;
v kůru zpívají pašije.

A hle! co se bělá v lese,
v černém lese za potokem?
Nějaká to veská žena,
ana v náručí cos nese.
I jde rychlým žena krokem,
svátečně jsouc oblečena,
tam tou strání za potokem;
pacholátko malé nese.
Běží žena, dolů běží,
pospíchá do chrámu páně;
tuť na blízku lesní stráně
kostel na pahorku leží.
A v úvale ku potoku
náhle ubystřuje kroků,
neb jak větřík volně věje,
z kostela slyšeti pění;
v kůru tam se právě pěje
Krista pána umučení.
Běží, běží podle skály . . .
»Co to? mám-li věřit oku?
což mě moje smysly šálí?«
Stane, ohlíží se kolem —
rychle kroky zpět obrací,
stane zase, zas se vrací . . .
»Tam ten les, a zde ty klesty,
tamto vede cesta polem —
vždyť jsem nezbloudila s cesty.

Bože, co se se mnou děje!
což zde nejsem u kamena?
jaká se tu stala změna?«
Zase stojí, zase spěje,
celá jsouci udivena,
oči rukou si protírá,
o krok blíže se ubírá:
»Bože, jaká to tu změna!«

Tu, kde z divokého klestu,
od kostela tři sta kroků,
veliký čněl kámen v cestu,
co se nyní jeví oku?
Jeví se tu ženě, jeví
vchodem vršek otevřený —
vysvětliti sobě neví —
kámen v cestu postavený,
postavena celá skála,
jak by od věků zde stála.
Jeví se tu, jeví ženě
chodba pod zemí, co síně
vyklenutá ve křemeně;
a tam, klenba kde se tratí,
ve tmavém pahorku klíně,
jakýs plamen znamenati.
I hoří to jasnoběle,
jako v noci svit měsíčka,

i zaplává rudoskvěle
jak by západ to sluníčka.

I vidouc to žena žasne
a ke vchodu až pokročí,
a zastíníc dlaní oči
hledí v ono místo jasné.
»Bože, jak se to tam svítí!«
Oči rukou si protírá,
o krok blíže se ubírá:
»Jak se to tam divně svítí!
což to asi může býti?«
Dále jíti však se bojí,
hledíc tam a venku stojí.

A co váhá a co stojí,
v klenbu patříc neustále,
mizí bázeň za pohledem,
zvědavost ji pudí předem,
a žena se béře dále.
Krok za krokem — a vždy dále
mocně ji to jíti pudí;
krok za krokem — a ve skále
jen se spící ohlas budí.
A čím dál přichází žena,
stále divná roste záře.
Jižjiž končí se sklepení;
avšak žena omráčena

rukou zakrývá si tváře,
přímo patřit možné není.
Vidí, vidí — co zde vidí,
kdy to viděl který z lidí?
Tolik krásy, tolik lesku
mní uzříti jen v nebesku!

Dvéře tu jsou otevřeny
do nejskvělejšího sálu;
zlatem jen se svítí stěny,
strop rubíny vyložený,
pod ním sloupy ze křišťálu.
S obojí pak strany dveří
na podlaze mramorové —
kdo neviděl, neuvěří —
hoří, hoří dva ohňové;
dva ohňové tuto hoří,
nic jich blesku neumoří;
nade stříbrem po levici
lunou oheň vzhůru plane,
nade zlatem po pravici
sluncem pláti neustane.
Planou ohně, jizba plane,
obalena září jasnou;
a dokud tu poklad stane,
plamenové nevyhasnou,
nic jich blesku neumoří.

Na prahu tu žena stojí
celá stojí oslepena;
očí pozvednout se bojí,
nemůž' zříti do plamena.
Na levici dítě nese,
pravou levé mne si oko;
a když trochu ohlídne se,
osmělí a zpamatuje,
vzdychne sobě přehluboko
a tak v duši své rokuje:
»Milý bože! co já zkusím
na tom světě nouze, hladu!
bídně život chránit musím —
a zde tolik těch pokladů!
tolik stříbra, tolik zlata
v podzemní tu leží skrejši!

Jenom hrstku s té hromady,
a já byla bych bohata
a byla bych nejšťastnější,
já i moje dítě tady!«

A co myslí a co stojí,
ohroženější se stane;
svatým křížem se ozbrojí
a jde, kde to běle plane.
Jde a stříbra kousek zdvihne,
avšak zase tam položí;

zdvihne zas a je prohlíží,
jeho lesk a jeho tíži —
a zdali jej zas položí?
Ne, již v klíně jí se mihne.
A zdařením tím smělejší:
»Jistě toto prst je boží,
poklad ukázal mi v skrejši,
chce, bych byla oblažena;
i zhřešiti bych musela,
bych jím pohrdnouti měla.«

Takto k sobě mluvíc žena,
chlapce na zem s ruky složí,
klekne a klín rozestírá,
chutě s hromady nabírá
a do klína stříbro skládá:
»Jistě toto prst je boží,
jenž nás obohatit žádá!«
Béře, béře se hromady —
klín již plný, sotva vstává;
ještě v šátek sobě dává,
tak ji mámí stříbra vnady!
A když již chce odtud jíti:
ach, zde ještě pacholete!
jak je ke vší tíži vzíti,
pacholátko již dvouleté?
Vysypati zase štěstí

nezdá se jí dobré býti;
obého pak nemůž' nésti.

A hle, stříbro matka nese!
Dítě se tu na ni třese:
»»Mama!«« volá, »»mama, mama!««
chytajíc ji ručinkama.
»Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu!
počkej tuto jenom trochu,
hned tu bude zase mama!«

A již běží, síní běží,
již i síně za ní leží;
přes potok, po stráni k lesu
spěchá žena ve svém plesu.
A než malá ušla chvíle,
prázdna zpátky zas pospíchá;
a ve potu, sotva dýchá,
stane zase již u cíle.

A jak vítr z lehka věje,
z kostela slyšeti pění:
v kůru tam se právě pěje
Krista pána umučení.

A jak síní v jizbu spěje:
»»Haha, mama! haha, mama!««
radostně se dítě směje,
potleskujíc ručinkama.

Nedbá-tě však matka na to,
běžíc ve stranu protější;
kovu blesk je jí milejší,
z kovů nejmilejší zlato.
Klekne a klín rozestírá,
chutě s hromady nabírá
a do klína zlato skládá.
Klín již plný, sotva vstává —
ještě v šátek sobě dává!
Ó jak jí tu srdce skáče,
jak je štěstí svému ráda!

A když zlato matka nese,
dítě se tu na ni třese,
třese a žalostně pláče:
»»Mama, mama! ach, ach mama!««
chytajíc ji ručinkama.

»Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu!
počkej jenom ještě trochu.«
A k dítěti se nakloní,
a do klína rukou sáhne,
dva peníze ven vytáhne,
o peníz penízem zvoní:
»Hle hleď, co to má maminka!
cin cin! slyšíš, jak to cinká?«
Avšak dítě stále pláče —
jí radostí srdce skáče.

A do klína opět sáhne,
plnou zlata hrst vytáhne,
vloží dítěti do klínka:
»Hle hleď, co ti dá maminka!
Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu!
cin cin! poslyš, jak to cinká!
počkej jenom ještě trochu,
hned se vrátí zas maminka.
Hrej si pěkně, hrej, děťátko!
počkej ještě jen drobátko.«

A již běží, síní běží,
na dítě se neohlíží;
a již síně za ní leží,
již se ku potoku blíží;
přes potok, po stráni v plesu
drahý poklad nese k lesu,
a již stojí s ním před chýží.

»Hoj ty chýže, sprostá chýže,
brzy měj se dobře tady!
což mě k tobě nyní víže?
nenalézám v tobě vnady!
Půjdu pryč z těch tmavých lesů,
z té otcovské střechy chudé;
jinde štěstí své ponesu,
jinde moje bydlo bude!

Půjdu, půjdu z toho kraje,
radostná mi odtud cesta,
půjdu, když mi štěstí zraje,
do velkého půjdu města;
koupím sobě země, hrady,
co paní mě budou ctíti;
měj se dobře, chýžko, tady,
nebuduť já v tobě žíti!
Nejsemť již ta chudá vdova,
péči nesouc v noci ve dne:
ejhle v klínu . . .« na ta slova
s potěšením tam pohlédne.
Ó kéž byla nepohlédla!
leknutím tu celá zbledla,
leknutím se třese celá,
div na místě neomdlela.
Vidí, vidí — ha, co vidí,
sama tomu sotva věří!
Do zpukřelých vrazí dveří,
vrazí, kde truhlice byla,
v kterou stříbro uložila;
strhne víko — ha, co vidí!
pro vši víru dobrých lidí!
jaká opět nová rána!
místo stříbra — jen kamení,
v šátku pak a ve svém klínu,
ó přehroznéť to mámení!

místo zlata — samou hlínu!
čáka všecka rozšlapána! — —

Nehodna-tě štěstí byla,
požehnání neužila.

II.

A když takto rozdrceně
s bolestí tu ztrátu nese,
probodne to srdce ženě,
zkřikne s hrůzou vyděšeně,
zkřikne, až se chýže třese:
»Ach dítě! mé dítě drahé!«
»»Dítě drahé — drahé — drahé!««
zahučelo v hustém lese.

A ve hrozném předtušení
běží žena — ach neběží,
letí, letem ptáka letí,
lesem, strání ji viděti,
tam, kde klamné našla jmění,
k vršku, na němž kostel leží.

Od kostela větřík věje;
což pak neslyšeti pění? —
Krista pána umučení
v kůru tam se již nepěje.

A když přišla ke sklepení,
haha! jaké pohledění!
haha! z divokého klestu
tři sta kroků od kostela
veliký ční kámen v cestu!
A kde síně? — ta zmizela!
zmizela i v cestě skála,
jak by nikdy zde nestála.

Ha, jak se tu žena leká,
jak se děsí, volá, hledá!
jak po tom pahorku těká,
těmi klesty, na smrt bledá!
Ha, ty zraky zoufanlivé,
ústa siná nad mrtvolu!
Hle, jak přes to křoví divé
běží, pádí tamto k dolu!
»Běda, běda! zde to není!«
Tělo klestím rozervané,
nohy trním probodané —
darmo všecko klopotění,
vchodu již nalézti není!

A znovu se žena děsí,
úzkost hrozná ji uchvátí:
»Ach, kdo mně mé dítě vrátí!
ach mé dítě, kde jsi, kde jsi?!«—

»»Tu pod zemí jsem, hluboko!««
hlas tichounký větrem šumí;
»»nespatří mne žádné oko,
ucho mi neporozumí.««

»»Blaze tu pod zemí, blaze,
beze jídla, beze pití,
na mramorové podlaze
ryzí zlato v klínku míti.««

»»Noc a den se nestřídají,
nikdy nejdou spat očinka:
hraji si tu pěkně, hraji —
cin cin! slyšíš, jak to cinká?««

Avšak žena znovu hledá —
darmo! a znovu se děsí,
zoufale se na zem vrhá,
vlasy sobě s hlavy trhá,
zkrvavena, na smrt bledá.

»Ach běda mi! běda! běda!
ach mé dítě, kde jsi, kde jsi?
kde tě najdu, dítě drahé?!«
»»Dítě drahé — drahé — drahé!««
blízkými to hučí lesy.

III.

Mine den, i druhý mine,
dnové v týden se obrátí,
z týdnů měsíc se vyvine,
až i léto počne pláti.

Na pahorku mezi buky
kostelíček s věží nízkou;
co den znějí zvonka zvuky
hájem a sousední vískou.
Tu nahoře, když se z rána
ke mši zvonečkem pozvoní,
přede stánkem nebes Pána
zbožný rolník čelo kloní.

Aj, kdo zná ji, tu osobu
se sklopenou k zemi tváří?
Svíce zhasly na oltáři,
ona klečí po tu dobu.
Zdáť se, ani že nedýše —
líce a rty zesinalé —
ach toť se tak modlí tiše!
Kdo to? Nevím, tuším ale. —
Když po svaté však oběti
chrámové se zamknou dvéře,
těmi buky ji viděti,

ana se s pahorku béře;
béře, béře se pomálu
stezkou, vinoucí se v klestu
po šedivou tamo skálu,
kde ční kámen velký v cestu.
Tu si vzdychne přehluboko
a do dlaně čelo sklopí:
„Ach mé dítě!“ — a již oko
v slzách kanoucích se topí.

Nešťastnáť to z chýže žena,
vždycky smutná, vždycky bledá,
vždycky těžce zamyšlena;
od rána až do soumraku
nikdy jasno v jejím zraku,
v noci pak žel spáti nedá;
a když opět na úsvitě
traplivé opouští lože:
„Ach mé dítě, drahé dítě!
ach běda mi! běda, běda!
odpusť, milostivý Bože!“

Uplynulo léto celé,
jeseň, zima uplynula —
nezmírněno v srdci žele,
slza v oku nezhynula;
i když výše slunce stálo,

rozehřávši zemi znova,
úst k úsměchu nerozhřálo,
stálet ještě pláče vdova.

IV.

A slyš! s hůry mezi buky,
z kostelíčka s věží nízkou,
rachotící slyšet zvuky
hájem a sousední vískou;
a hle! vzhůru k boží slávě
běží z vísky zástup hojný,
veský lid to bohabojný —
a dnes velký pátek právě.

Jemně jarní větřík věje,
větrem pak slyšeti pění:
v kostele se zase pěje
Krista pána umučení.

A tou strání ku potoku
žena od lesa se blíží.
Co zdržuje dnes ji v kroku?
Ach, památka dne a roku
hořem kroky její tíží!
Blíží, blíží se znenáhla,
a již skály té dosáhla.

A hle! co se jeví oku?
Tu, kde z divokého klestu,
od kostela tři sta kroků,
veliký čněl kámen v cestu —
vchodem vršek otevřený,
kámen v cestu postavený,
kámen i ta celá skála,
jak by tak od věků stála.

A žena se toho leká,
hrůzou se jí vlasy ježí,
celou tíží na ní leží
zármutek a vina její.
I děsí se — však nečeká,
a ve strachu a v naději
skokem síní známou běží,
síní jdoucí pode skálu.

A hle! dvéře otevřeny
do nejskvělejšího sálu;
zlatem jen se svítí stěny,
strop rubíny vyložený,
pod ním sloupy ze křišťálu.
A s obojí strany dveří
na podlaze mramorové
plápolají dva ohňové:
nade stříbrem po levici

lunou oheň vzhůru plane,
nade zlatem po pravici
sluncem pláti nepřestane.

A žena se s hrůzou blíží,
a ve strachu a v naději
tu po jizbě se ohlíží.
Snad ji vábí stříbro, zlato?

Ach, již ona nedbá na to! —
„Haha, mama! haha, mama!“
Ejhle dítě, dítě její,
po celý rok oplakané,
potleskuje ručinkama!

Ale v ženě není dechu,
a hrůzou se celá třese,
a ve zoufanlivém spěchu
chopíc dítě do náručí
dlouhou síní odtud nese.

A třesk, třesk! huhu! to hučí
jí v patách ve vrchu klíně;
praskot hrozný, vichr skučí,
zem se třese, hluk a lomoz —
jí v patách se boří síně!
„Ach rodičko boží, pomoz!“

*

v úzkosti tu volá žena,
zpět pohlédnouc poděšena.

A hle, jaká zase změna!
Ticho všecko, a tu z klestu
veliký ční kámen v cestu;
vše jak jindy spořádáno,
po vchodu památky není:
právěť nyní dozpíváno
Krista pána umučení.

Ale v ženě není dechu
a hrůzou se celá třese
a ve zoufanlivém spěchu
dítě svoje odtud nese,
nese a na ňadra tlačí,
jako by se o ně bála;
běží, sotva dech jí stačí,
ač daleko za ní skála;
běží, aniž se ohlíží,
tam tou strání blíže lesu,
a ve strachu a ve plesu
stane v chudé lesní chýži.

Ó jaké tu vzdává vroucí
Bohu svému žena díky!
vizte slzy ty kanoucí!

jak to dítě k sobě vine,
líbá čelo, ručky, rtíky,
a zas k ňadrům je přitiská,
jak celá v rozkoši plyne!

A hle! co se v klínku blýská?
co to znělo? — Ryzí zlato!
to zlato, jež loni byla,
aby dítě si pohrálo,
jemu v klínek položila.

Avšak ženu vábí málo,
co ji tolik hoře stálo,
stáloť ji, ach! slzí mnoho;
leč děkujíc Bohu za to,
touže drahé tiskne děcko.
Hořceť zakusila toho:
že-tě velmi málo zlato,
avšak dítě nade všecko!

V.

Dávno kostelíček zbořen,
umlkly již zvonka zvuky,
a kde někdy stály buky,
sotva jaký hnije kořen.

Stařec mnoho pamatuje,
mnohoť i dozrálo hrobu,
avšak lid si ukazuje
ještě místa po tu dobu.

A když večer pohromadě
mládež za mrazu sedává,
rád stařeček povídává
o vdově a o pokladě.

Svatební košile.

Již jedenáctá odbila,
a lampa ještě svítila,
a lampa ještě hořela,
co nad klekadlem visela.

Na stěně nízké světničky
byl obraz boží rodičky,
rodičky boží s děťátkem,
tak jako růže s poupátkem.

A před tou mocnou světicí
viděti pannu klečící:
klečela, líce skloněné,
ruce na prsa složené;
slzy jí z očí padaly,
žalem se ňadra zdvihaly,
a když slzička upadla,
v ta bílá ňadra zapadla.

„Žel Bohu! kde můj tatíček?
Již na něm roste trávníček!
Žel Bohu! kde má matička?
Tam leží, podle tatíčka!
Sestra do roka nežila,
bratra mi koule zabila.“

„Měla jsem, smutná, milého,
život bych dala pro něho!
Do ciziny se obrátil,
potud se ještě nevrátil.“

„Do ciziny se ubíral,
těšil mě, slzy utíral:
„„Zasej, má milá, zasej len,
vzpomínej na mne každý den;
první rok přádla hledívej,
druhý rok plátno polívej,
třetí košile vyšívej;
až ty košile ušiješ,
věneček z routy poviješ.““

„Již jsem košile ušila,
již jsem je v truhle složila,
již moje routa v odkvětě —
a milý ještě ve světě,
ve světě širém, širokém,

co kámen v moři hlubokém;
tři léta o něm ani sluch,
živ-li a zdráv — zná milý Bůh!"

„Maria, panno přemocná!
ach, budiž ty mi pomocná:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať —
aneb život můj náhle zkrať;
u něho život jarý květ —
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti!
buď pomocnicí v žalosti!"

Pohnul se obraz na stěně —
i zkřikla panna zděšeně;
lampa, co temně hořela,
prskla a zhasla docela.
Možná, žeť větru tažení,
možná i — zlé že znamení!

A slyš! na záspi kroků zvuk,
a na okénko: ťuk, ťuk, ťuk!

„„Spíš, má panenko, nebo bdíš?
Hoj, má panenko, tu jsem již!

Hoj, má panenko, co děláš?
a zdali pak mě ještě znáš?
aneb jiného v srdci máš?““

„Ach, můj milý! ach, pro nebe!
tu dobu myslím na tebe;
na tě jsem vždycky myslila,
za tě se právě modlila!“

„„Ho, nech modlení — skoč a pojď,
skoč a pojď a mne doprovoď;
měsíček svítí na cestu:
já přišel pro svou nevěstu.““

„Ach pro Boha! ach co pravíš?
Kamž bychom šli — tak pozdě již!
Vítr burácí, pustá noc,
počkej jen do dne — není moc.“

„„Ho, den je noc, a noc je den —
ve dne mé oči tlačí sen!
Dřív než se zbudí kohouti,
musím tě za svou pojmouti;
jen neprodlévej, skoč a pojď,
dnes ještě budeš moje choť!““ —

Byla noc, byla hluboká,
měsíček svítil s vysoka,

a ticho, pusto v dědině,
vítr burácel jedině.

A on tu napřed — skok a skok,
a ona za ním, co jí krok.
Psi houfem ve vsi zavyli,
když ty pocestné zvětřili,
a vyli, vyli divnou věc:
že-tě na blízku umrlec!

„„Pěkná noc, jasná — v tu dobu
vstávají mrtví ze hrobů,
a nežli zvíš, jsou tobě blíž —
má milá, nic se nebojíš?““

„Což bych se bála? tys se mnou,
a oko boží nade mnou. —
Pověz, můj milý, řekni přec,
živ-li a zdráv je tvůj otec?
tvůj otec a tvá milá máť,
a ráda-li mě bude znáť?“

„„Moc, má panenko, moc se ptáš!
jen honem pojď, však uhlídáš;
jen honem pojď, čas nečeká,
a cesta naše daleká. —
Co máš, má milá, v pravici?““

„Nesu si knížky modlicí.“

„„Zahoď je pryč! to modlení
je těžší nežli kamení!
zahoď je pryč! ať lehce jdeš,
jestli mi postačiti chceš.““

Knížky jí vzal a zahodil,
a byli skokem deset mil. —

A byla cesta výšinou,
skalami, lesní pustinou;
a v rokytí a v úskalí
divoké feny štěkaly,
a kulich hlásal pověsti:
že-tě na blízku neštěstí. —

A on vždy napřed skok a skok,
a ona za ním, co jí krok;
po šípkoví a po skalí
ty bílé nohy šlapaly,
a na hloží a křemení
zůstalo krve znamení.

„„Pěkná noc, jasná — v tento čas
mrtví s živými chodí zas,
a nežli zvíš, jsou tobě blíž —
má milá, nic se nebojíš?““

„Což bych se bála? tys se mnou,
a ruka páně nade mnou. —
Pověz, můj milý, řekni jen,
jak je tvůj domek upraven?
čistá vesnička? veselá?
a zdali blízko kostela?“

„„Moc má panenko, moc se ptáš!
však ještě dnes to uhlídáš;
jen honem pojď, čas utíká,
a dálka ještě veliká. —
Co máš, má milá, za pasem?““

„Růženec s sebou vzala jsem.“

„„Ho, ten růženec z klokočí
jako had tebe otočí!
zúží tě, stáhne tobě dech:
zahoď jej pryč, neb máme spěch!““

Růženec popad, zahodil,
a byli skokem dvacet mil. —

A byla cesta nížinou,
přes vody, luka, bažinou,
a po bažině, po sluji
modrá světélka laškují:

dvě řady, devět za sebou,
jako když s tělem k hrobu jdou;
a žabí havěď v potoce
pohřební píseň skřehoce.

A on vždy napřed, skok a skok,
a jí za ním již slábne krok.
Ostřice dívku ubohou
břitvami řeže do nohou,
a to kapradí zelené
je krví její zbarvené.

„„Pěkná noc, jasná — v tu dobu
spěchají živí ke hrobu,
a nežli zvíš, jsi hrobu blíž —
má milá, nic se nebojíš?““

„Ach nebojím, vždyť tys se mnou,
a vůle páně nade mnou!
Jen ustaň málo v pospěchu,
jen popřej málo oddechu;
duch slábne, nohy klesají,
a k srdci nože bodají!“

„„Jen pojď a pospěš, děvče mé!
však brzo již tam budeme.
Hosté čekají, čeká kvas,

a jako střela letí čas. —
Co to máš na té tkaničce,
na krku na té tkaničce?""

„To křížek po mé matičce."

„„Hoho, to zlato proklaté
má hrany ostře špičaté;
bodá tě — a mě nejinak:
zahoď to, budeš jako pták.""

Křížek utrh a zahodil,
a byli skokem třicet mil. —

Tu na planině široké
stavení stojí vysoké;
úzká a dlouhá okna jsou,
a věž se zvonkem nad střechou.

„„Hoj, má panenko, tu jsme již?
Nic, má panenko, nevidíš?""

„Ach pro Boha? ten kostel snad?"

„„To není kostel, to můj hrad!""

„Ten hřbitov — a těch křížů řad?"

„„To nejsou kříže, to můj sad!
Hoj, má panenko, na mne hleď
a skoč vesele přes tu zeď.““

„Ó nech mne již! ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak,
tvůj dech otravný jako jed,
a tvoje srdce tvrdý led!“

„„Nic se, má milá, nic neboj!
veseloť u mne, všeho hoj:
masa dost, ale bez krve;
dnes bude jinak poprvé! —
Co máš v uzlíku, má milá?““

„Košile, co jsem ušila.“

„„Netřeba jich víc nežli dvě:
ta jedna tobě, druhá mně.““

Uzlík jí vzal a chechtotem
přehodil na hrob za plotem.
„„Nic ty se neboj, na mne hleď
a skoč za uzlem přes tu zeď.““

„Však jsi ty vždy byl přede mnou,
a já za tebou cestou zlou,
však jsi byl napřed po ten čas:
skoč a ukaž mi cestu zas.“

Skokem přeskočil ohradu,
nic nepomyslil na zradu;
skočil do výšky sáhů pět —
jí však již venku neviděť:
jenom po bílém obleku
zablesklo se jest v útěku,
a schrána její blízko dost —
nenadál se zlý její host!

Stojíť tu, stojí komora:
nizoučké dvéře — závora;
zavrzly dvéře za pannou,
a závora jí ochranou.
Stavení skrovné, bez oken,
měsíc lištami šeřil jen:
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkně — umrlec.

Hoj! jak se venku zmáhá hluk,
hrobových oblud mocný pluk;
šumí a kolem klapají
a takto píseň skuhrají:

„„„Tělu do hrobu přísluší;
běda, kdo's nedbal o duši!“““

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
burácí z venčí její druh:

„„Vstávej, umrlče, nahoru,
odstrč mi tam tu závoru!““

A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá,
sbírá se, hlavu pozvédá
a půlkolem se ohlédá.

„Bože svatý! rač pomoci,
nedejž mne ďáblu do moci!
Ty mrtvý lež a nevstávej,
pán Bůh ti pokoj věčný dej!“

A mrtvý hlavu položiv
zamhouřil oči jako dřív.

A tu poznovu: buch, buch, buch!
silněji tluče její druh:
„„Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!““

A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvihá s prkna zas
a rámě ztuhlé naměří
tam, kde závora u dveří.

„Spas duši, Kriste Ježíši!
smiluj se v bídě nejvyšší! —

Ty mrtvý, nevstávej a lež:
pán Bůh tě potěš — a mne též!“

A mrtvý zas se položiv
natáhnul údy jako dřív.

A znova venku; buch, buch, buch!
až panně mizí zrak i sluch.
„„Vstávej, umrlče! hola, hou!
a podej mi sem tu živou!““

Ach běda, běda děvčeti!
Umrlý vstává po třetí
a velké, kalné své oči
na polomrtvou otočí.

„Maria panno! při mně stůj,
u syna svého oroduj!

Nehodně jsem tě prosila
ach odpusť, co jsem zhřešila!
Maria, matko milosti,
z té moci zlé mě vyprosti!“

A slyš! tu právě na blízce
kokrhá kohout ve vísce,
a za ním, co ta dědina,
všecka kohoutí družina.

*

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil;
a venku ticho, ani ruch:
zmizel dav i zlý její druh. —

Ráno když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každičké mohyle
útržek z nové košile. —

* *
*

Dobře se's, panno, radila,
na Boha že jsi myslila
a druha zlého odbyla!

Bys byla jinak jednala,
zle bysi byla skonala:
tvé tělo bílé, spanilé
bylo by co ty košile!

Polednice.

U lavice dítě stálo,
z plna hrdla křičelo.
„Bodejž jsi jen trochu málo,
ty cikáně, mlčelo!“

„Poledne v tom okamžení,
táta přijde z roboty,
a mně hasne u vaření
pro tebe, ty zlobo, ty!“

„Mlč! hle husar a kočárek,
hrej si! tu máš kohouta!“ —
Než kohout, vůz i husárek
bouch, bác! letí do kouta.

A zas do hrozného křiku —
„I bodejž tě sršeň sám!
že na tebe, nezvedníku,
Polednici zavolám!“

„Pojď si proň, ty Polednice,
pojď, vem si ho złostníka!“ —
A hle, tu kdos u světnice
dvéře zlehka odmyká.

Malá, hnědá, tváři divé
pod plachetkou osoba,
o berličce, hnáty křivé,
hlas — vichřice podoba!

„„Dej sem dítě!““ — „Kriste pane!
odpusť hříchy hříšnici!“
Div že smrt ji neovane,
ejhle tuť — Polednici!

Ke stolu se plíží tiše
Polednice jako stín;
matka hrůzou sotva dýše,
dítě chopíc na svůj klín.

A vinouc je zpět pohlíží —
běda, běda dítěti!
Polednice blíž se plíží,
blíž — a již je v zápětí.

Již vztahuje po něm ruku —
matka tisknouc ramena:

„Pro Kristovu drahou muku!“
  klesá smyslů zbavena.

Tu slyš: jedna — druhá — třetí —
  poledne zvon udeří;
klika cvakla, dvéře letí —
  táta vchází do dveří.

Ve mdlobách tu matka leží,
  k ňadrům dítě přimknuté;
matku vzkřísil ještě s těží,
  avšak dítě — zalknuté.

Zlatý kolovrat.

I.

Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede z lesa pán,
na vraném bujném jede koni,
vesele podkovičky zvoní,
jede sám a sám.

A před chalupou s koně hop!
a na chalupu: klop, klop, klop!
„Hola hej! otevřte mi dvéře,
zbloudil jsem při lovení zvěře;
dejte vody pít!“

Vyšla dívčina jako květ,
neviděl také krásy svět;
přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len.

Pán stojí, nevěda co chtěl,
své velké žízně zapomněl:
diví se tenké, rovné niti,
nemůže očí odvrátiti
s pěkné přadleny.

„Svobodna-li jest ruka tvá,
ty musíš býti žena má!“
dívčinu k boku svému vine.
„„Ach pane! nemám vůle jiné,
než jak máti chce.““

„A kde je, děvče, máti tvá?
Nikohoť nevidím tu já.“ —
„„Ach pane! má nevlastní máti
zejtra se s dcerou domů vrátí,
vyšly do města.““

II.

Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede zase pán,
na vraném, bujném jede koni,
vesele podkovičky zvoní,
přímo k chaloupce.

A před chalupou s koně hop!
a na chalupu: klop, klop, klop!

„Hola! otevřte, milí lidi,
ať oči moje brzo vidí
potěšení mé!“

Vyšla babice, kůže, kost:
„„Hoj, co nám nese vzácný host?““
„Nesu ti, nesu v domě změnu,
chci tvoji dceru za svou ženu,
tu tvou nevlastní.“

„„Hoho, panáčku! div a div!
kdo by pomyslil jaktě živ?
Pěkně vás vítám, vzácný hoste,
však ani nevím, pane, kdo jste?
jak jste přišel k nám?““

„Jsem této země král a pán,
náhodou včera zavolán;
dám tobě stříbro, dám ti zlato,
dej ty mně svoji dceru za to,
pěknou přadlenu.“

„„Ach pane králi! div a div;
kdo by se nadál jaktě živ?
Vždyť nejsme hodny, pane králi!
kéž bychom záslužněji stály
v milosti vaší!““

„„Ale však radu, radu mám:
za cizí — vlastní dceru dám;
jeť podobna té druhé právě
jak oko oku v jedné hlavě;
její nit — hedbáv!““

„Špatná je, babo, rada tvá!
Vykonej, coť poroučím já:
zejtra, až den se ráno zjasní,
provodíš dceru svou nevlastní
na královský hrad!“

III.

„„Vstávej, dceruško! již je čas,
pan král již čeká, bude kvas;
však jsem já ani netušila —
nu bodejž dobře pořídila
v královském hradě!““

„Stroj se, sestřičko moje, stroj,
v královském hradě bude hoj;
vysoko jsi se podívala,
nízko mne, hleďte, zanechala —
nu jen zdráva buď!“

„„Pojď již, Dorničko naše, pojď,
aby se nehněval tvůj choť;
až budeš v lese na rozhraní,
na domov nevzpomeneš ani —
pojď jen honem, pojď!““

„Matko, matičko! řekněte,
nač s sebou ten nůž béřete?“ —
„„Nůž bude dobrý — někde v chladu
vypíchnem oči zlému hadu —
pojď jen honem, pojď!““

„Sestro, sestřičko! řekněte,
nač tu sekeru nesete?“ —
„„Sekera dobrá — někde v keři
useknem hnáty lité zvěři —
pojď jen honem, pojď!““

A když již přišly v chlad a keř:
„„Hoj, ty jsi ten had, ty jsi ta zvěř!““
Hory a doly zaplakaly,
kterak dvě ženy nakládaly
s pannou ubohou!

„„Nyní se s panem králem těš,
těš se s ním, kterak koli chceš:
objímej jeho svěží tělo,

pohlížej na to jasné čelo,
pěkná přadleno!““ —

„Mamičko, kterak udělám?
kam oči a ty hnáty dám?“ —
„„Nenechávej jich podle těla,
ať někdo jich zas nepřidělá;
radš je s sebou vem.““

A když již zašly za tu chvoj:
„„Nic ty se, dcero má, neboj!
však jsi podobna té tam právě
jak oko oku v jedné hlavě;
neboj ty se nic!““

A když již byly hradu blíž,
pan král vyhlíží z okna již;
vychází s pány svými v cestu,
přivítá matku i nevěstu,
zrady netuše.

I byla svatba — zralý hřích,
panna nevěsta samý smích;
i byly hody, radování,
plesy a hudby bez ustání
do sedmého dne.

A když zavítal osmý den,
král musí jíti s vojsky ven:
„Měj se tu dobře, paní moje!
já jedu do krutého boje
na nepřítele.“

„Navrátím-li se z bitvy zpět,
omladne naší lásky květ;
zatím na věrnou mou památku
hleď sobě pilně kolovrátku,
pilně doma přeď.“

IV.

V hluboké, pusté křovině
jak se tam vedlo dívčině?
Šest otevřených proudů bylo,
z nichž se jí živobytí lilo
na zelený mech.

Vzešlo jí náhle štěstí moc,
nynčko jí hrozí smrti noc:
tělo již chladne, krev se ssedá —
běda té době, běda, běda,
když ji spatřil král!

A tu se z lesních kdesi skal
stařeček nevídaný vzal:
šedivé vousy po kolena.
To tělo vloživ na ramena
v jeskyni je nes'.

„Vstaň, mé pachole, běž, je chvat,
vezmi ten zlatý kolovrat:
v královském hradě jej prodávej,
za nic jiného však nedávej,
nežli za nohy.“ —

Pachole v bráně sedělo,
zlatý kolovrat drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„„Kéž bych ten kolovrátek měla
z ryzího zlata!““

„„Jděte se, matko, pozeptat,
zač je ten zlatý kolovrat?““ —
„Kupte, paničko! drahý není,
můj otec příliš nevycení:
za dvě nohy jest.“

„„Za nohy? ajaj, divná věc!
Ale já chci jej míti přec;
jděte, mamičko, do komory,

jsou tam ty nohy naší Dory,
dejte mu je zaň.““

Pachole nohy přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. —
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,
jako bývalo.“

A ránu k ráně přiložil,
a v nohou oheň zas ožil,
a v jeden celek srostlo tělo,
jako by vždycky bylo celo,
bez porušení.

„Jdi, mé pachole, k polici,
vezmi tu zlatou přeslici;
v královském hradě ji prodávej,
za nic jiného však nedávej,
nežli za ruce.“ —

Pachole v bráně sedělo,
přeslici v rukou drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„„Och, kéž bych tu přesličku měla
ke kolovrátku!““

„„Vstaňte, mamičko, s lavice,
ptejte se, zač ta přeslice?““ —
„Kupte, paničko! drahá není,
můj otec příliš nevyceni:
za dvě ruce jest.“

„„Za ruce!? divná, divná věc!
Ale já ji chci míti přec;
jděte, mamičko, do komory,
jsou tam ty ruce naší Dory,
přineste mu je.““

Pachole ruce přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. —
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,
jako bývalo.“

A ránu k ráně přiložil,
a v rukou oheň zas ožil,
a v jeden celek srostlo tělo,
jako by vždycky bylo celo,
bez porušení.

„Skoč, hochu, na cestu se měj!
mám zlatý kužel na prodej:
v královském hradě jej prodávej,

za nic jiného však nedávej,
nežli za oči."

Pachole v bráně sedělo,
zlatý kuželík drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„„Kéž bych ten kuželíček měla
na tu přesličku!""

„„Vstaňte, mamičko, jděte zas,
ptejte se, zač ten kužel as?"" —
„Za oči, paní! jinak není,
tak mi dal otec poručení,
za dvě oči jest."

„„Za oči!? neslýchaná věc!
A kdo je, chlapče, tvůj otec?"" —
„Netřeba znáti otce mého;
kdo by ho hledal, nenajde ho,
jinak přijde sám." —

„„Mámo, mamičko! co počít?
a já ten kužel musím mít!
Jděte tam zase do komory,
jsou tam ty oči naší Dory,
ať je odnese.""

Pachole oči přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. —
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,
jako kdy prve.“

A oči v důlky položil,
a zhaslý oheň zas ožil,
a panna vůkol pohlížela —
však nikoho tu neviděla
než se samotnu.

V.

A když byly tři neděle,
král jede z vojny vesele:
„A jak se máš, má paní milá!
a zdali's pamětliva byla
mých posledních slov?“

„„Och! já je v srdci nosila,
a hleďte, co jsem koupila:
jediný mezi kolovraty,
přeslici, kužel — celý zlatý,
vše to z lásky k vám!““

„Pojď se, má paní, posadit,
upřeď mi z lásky zlatou nit.“ —
Ke kolovrátku chutě sedla;
jak zatočila, celá zbledla —
běda, jaký zpěv!

„„Vrrr — zlou to předeš nit!
Přišla jsi krále ošidit:
nevlastní sestru jsi zabila,
údův a očí ji zbavila —
vrrr — zlá to nit!““

„Jaký to kolovrátek máš?
a jak mi divně na něj hráš!
Zahraj mi, paní, ještě znova,
nevím, co chtějí tato slova;
přeď, má paní, přeď!

„„Vrrr — zlou to předeš nit!
Chtěla jsi krále ošidit:
pravou nevěstu jsi zabila,
a sama se's jí učinila —
vrrr — zlá to nit!““

„Hó, strašlivě mi, paní, hráš!
Nejsi tak, jak se býti zdáš!
Zahraj mi, paní, do třetice,

abych uslyšel ještě více;
  přeď, má paní, přeď!"

  „„Vrrr — zlou to předeš nit!
  Přišla jsi krále ošidit:
sestra tvá v lese, v duté skále,
ukradla jsi jí chotě krále —
  vrrr — zlá to nit!""

  Jak ta slova král uslyšel,
  skočil na vrance, k lesu jel;
hledal a volal v šíré lesy:
„Kde's, má Dorničko! kde jsi? kde jsi?
  kde's, má rozmilá?"

VI.

  Od lesa k hradu polí lán,
  hoj jede, jede s paní pán;
na vraném bujném jedou koni,
vesele podkovičky zvoní,
  na královský hrad.

  I přišla svatba zase zpět,
  panna nevěsta jako květ;
i byly hody, radování,
hudby a plesy bez ustání
  po tři neděle.

A což ta matka babice?
a což ta dcera hadice? —
Hoj! vyjí čtyři vlci v lese,
každý po jedné noze nese
ze dvou ženských těl.

Z hlavy jim oči vyňaty,
ruce i nohy uťaty:
co prve panně udělaly,
toho teď na se dočekaly
v lese hlubokém.

A což ten zlatý kolovrat?
jakou teď píseň bude hrát? —
Jen do třetice zahrat přišel,
pak ho již nikdo neuslyšel,
ani nespatřil.

Štědrý den.

I.

Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará podřimuje,
děvčata předou měkký len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
ejhle adventu již na krátku,
a blízko, blizoučko štědrý den!“

Milotě děvčeti přísti, milo
za smutných zimních večerů;
neb nebude darmo její dílo,
tu pevnou chová důvěru.

I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: „Pojď za mne, dívko má!
budiž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já!“

„Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé!« —
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
však jest adventu již na krátku,
a přede dveřmi štědrý den!"

II.

Hoj, ty štědrý večere,
ty tajemný svátku!
cože komu dobrého
neseš na památku?

Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce,
kohoutovi česneku,
hrachu jeho družce.

Ovocnému stromoví
od večeře kosti,
a zlatoušky na stěnu
tomu, kdo se postí.

„Hoj, já mladá dívčina,
srdce nezadané:

mně na mysli jiného,
jiného cos tane.

Pod lesem, ach pod lesem,
na tom panském stavě,
stojí vrby stařeny,
sníh na šedé hlavě.

Jedna vrba hrbatá
tajně dolů kývá,
kde se modré jezero
pod ledem ukrývá.

Tu prý dívce v půlnoci,
při luně pochodni,
souzený se zjeví hoch
ve hladině vodní.

Hoj, mne půlnoc neleká,
ani liché Vědy:
půjdu, vezmu sekeru,
prosekám ty ledy.

I nahlédnu v jezero
hluboko — hluboko,
milému se podívám
pevně okem v oko.“

III.

Marie, Hana, dvě jména milá,
panny jak jarní růže květ;
která by z obou milejší byla,
nikdo nemůže rozumět.

Jestliže jedna promluví k hochu,
do ohně by jí k vůli šel;
pakli se druhá usměje trochu —
na první zas by zapomněl! —

Nastala půlnoc. Po nebi šíře
sbor vysypal se hvězdiček,
jako ovečky okolo pastýře,
a pastýř jasný měsíček.

Nastala půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po štědrém večeru;
na mladém sněhu svěží stopu znáti
ode vsi přímo k jezeru.

Ta jedna klečí, nad vodou líčko;
ta druhá stojí podle ní:
„Hano, Haničko, zlaté srdíčko!
jaké tam vidíš vidění?“

„„Ach, vidím domek — ale jen v šeře —
jako co Václav ostává —
však již se jasní — ach, vidím dvéře,
ve dveřích mužská postava!““

„„Na těle kabát zeleni temné,
klobouk na stranu — znám jej, znám!
na něm ta kytka, co dostal ode mne —
můj milý bože! Václav sám!““

Na nohy skočí, srdce jí bije;
druhá přikleká vedle ní:
„„Zdař Bůh, má milá, zlatá Marie!
jaké ty vidíš vidění?““

„Ach vidím, vidím — je mlhy mnoho,
všecko je mlhou zatmělé;
červená světla blýskají z toho —
zdá mi se býti v kostele.“

„Něco se černá mezi bílými —
však mi se rozednívá již:
jsou to družičky, a mezi nimi —
pro Boha! rakev — černý kříž!“

IV.

Vlažný větřík laškuje
po osení mladém,

sad i pole květovým
  přioděny vnadem;
zavzněla hudba od kostela z rána,
a za ní hejsa! kvítím osypána
  jede svatba řadem.

Švarný ženich jako květ
  v kole svatebčanů,
kabát tmavě zelený,
  klobouk v jednu stranu:
tak viděla jej v osudné té době,
tak si ji nyní domů vede k sobě,
  švarnou ženku Hanu. — —

Zašlo léto. Přes pole
  chladné větry vějí.
Zvoní hrana, na márách
  tělo vynášejí;
bílé družičky, planoucí svíce,
pláč, bědování, trouby hlaholíce
  z hlubokosti znějí:
  Miserere mei!

Koho věnec zelený,
  koho v rakvi kryje?
Umřela, ach umřela
  panenská lilie!

Vykvetla, jak by zalívána rosou,
uvadla, jak by podsečena kosou —
ubohá Marie!

V.

Nastala zima, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará polehuje,
děvčata předou zase len.

„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
však jest adventu zase na krátku,
a nedaleko štědrý den!"

„Ach, ty štědrý večere
noci divoplodné!
když si na tě vzpomenu,
k srdci mne to bodne!"

„Seděly jsme také tak
loni pohromadě:
a než rok se obrátil,
dvě nám chybí v řadě!"

„Jedna, hlavu zavitou,
košiličky šije;

druhá již tři měsíce
v černé zemi hnije,
ubohá Marie!“

„Seděly jsme také tak
jako dnes a včera:
a než rok se obrátí —
kde z nás bude která?“

„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
všeckoť ve světě jen na obrátku,
a život lidský jako sen!“

„Však lépe v mylné naději sníti,
před sebou čirou temnotu,
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!“

Holoubek.

Okolo hřbitova
cesta úvozová;
šla tudy, plakala
mladá, hezká vdova.

Plakala, želela
pro svého manžela,
neb tudy naposled
jej doprovázela. —

Od bílého dvora
po zelené louce
jede pěkný panic,
péro na klobouce.

„Naplač, nenaříkej,
mladá, hezká vdovo!
škoda by tvých očí,
slyš rozumné slovo.“

„Neplač, nenaříkej,
vdovo, pěkná růže!
a když muž ti umřel,
vezmi mne za muže.„

Jeden den plakala,
druhý ticho minul,
třetího žel její
pomalu zahynul.

V témdni umrlého
z mysli vypustila;
než měsíc uplynul,
k svatbě šaty šila. —

Okolo hřbitova
veselejší cesta:
jedou tudy, jedou
ženich a nevěsta.

Byla svatba, byla,
hlučná a veselá,
nevěsta v objetí
nového manžela.

Byla svatba, byla,
hudba pěkně hrála;
on ji k sobě vinul,
ona jen se smála.

Směj se, směj, nevěsto!
pěkně ti to sluší;
nebožtík pod zemí,
ten má hluché uši!

Objímej milého,
netřeba se báti:
rakev dosti těsná —
ten se neobrátí!

Líbej si je, líbej,
ty žádané líce:
komu's namíchala,
neobživne více! —

Běží časy, běží,
všecko sebou mění;
co nebylo, přijde,
co bývalo, není.

Běží časy, běží,
rok jako hodina;
jedno však nemizí:
pevněť stojí vina.

Tři roky minuly,
co nebožtík leží;
na jeho pahorku
tráva roste svěží.

Na pahorku tráva,
u hlavy mu doubek,
na doubku sedává
běloučký holoubek.

Sedává, sedává,
přežalostně vrká;
každý, kdož uslyší,
srdce jemu puká.

Nepuká tak jiným,
jako jedné ženě;

s hlavy si rve vlasy,
volá uděšeně:

„Nehoukej, nevolej,
nehuč mi tak v uši:
tvá píseň ukrutná
probodá mi duši!“

„Nehoukej, nežaluj,
hlava se mi točí:
aneb mi zahoukej,
ať se mi rozskočí!“ —

Teče voda, teče,
vlna vlnu stíhá,
a mezi vlnami
bílý šat se míhá.

Tu vyplývá noha,
tam zas ruka bledá:
žena nešťastnice
hrobu sobě hledá!

Vytáhli ji na břeh,
zahrabali skrytě,
kde cesty pěšiny
křižují se v žitě.

*

Nižádného hrobu
jí býti nemělo,
jen kámen veliký
tlačí její tělo.

Však nelze kamenu
tak těžko ležeti,
jako jí na jménu
spočívá prokletí!

Záhořovo lože.

I.

Šedivé mlhy nad lesem plynou,
jako duchové vlekouce se řadem;
jeřáb ulétá v krajinu jinou,
pusto a nevlídno ladem i sadem.
Vítr od západu studeně věje,
a přižloutlé listí tichou píseň pěje.
Známá-tě to píseň, pokaždéť v jeseni
listové na dubě šepcí ji znova;
ale málo kdo pochopuje slova,
a kdo pochopí, do smíchu mu není.

Poutníče neznámý v hábitě šerém,
s tím křížem v ruce na dlouhé holi
a s tím růžencem — kdo jsi ty koli,
kam se ubíráš nyní pod večerem?
kam tak pospícháš? Tvá noha bosa,
a jeseň chladná — studená rosa;
zůstaň zde u nás, jsmeť dobří lidi,
dobréhoť hosta každý rád vidí.

Poutníče milý! — než tys ještě mladý,
ještě vous tobě nepokrývá brady,
a tvoje líce jako pěkné panny —
ale což tak bledé a smutně svadlé,
a tvoje oči v důlky zapadlé!
Snad je ve tvém srdci žel pochovaný?
snad že neštěstí tvé tělo svíží
léty šedivými dolů k zemi níží?

Mládenče pěkný! nechoď za noci;
možné-li, budem rádi ku pomoci,
a při nejmenším snad potěšíme.
Jen nepomíjej, pojď, pohov tělu:
neníť bez léku nižádného želu,
a mocný balsám v důvěře dříme. —

Nic neslyší, neví, aniž oko zvedne,
neníť ho možné ze snů vytrhnouti!
a tam již zachází v chrastině jedné;
pán Bůh ho posilň na jeho pouti!

II.

Daleké pole, široké pole,
předlouhá cesta přes to pole běží,
a podle cesty pahorek leží,
a dřevo štíhlé stojí na vrchole:

štíhláť to jedlice — však beze snetu,
jen malá příčka svrchu přidělána,
a na té příčce přibitý viděti
rozpjatý obraz Krista pána.
Hlavu krvavou v pravo naklonuje,
ruce probité roztahuje v šíři;
v dvě strany světa jimi ukazuje,
v dvě strany protivné, jakož cesta míří:
pravou na východ, kdež se světlo rodí,
levou na západ, kdež noc vojevodí.
Tam na východě nebeská je brána,
tam u věčném ráji bydlí boží svatí:
a kdo dobře činí, čáka jemu dána,
že se tam s nimi též bude radovati.
Ale na západě jsou pekelná vrata,
tam plane mořem síra i smola,
tam pletou ďáblové, zlá rota proklatá,
zlořečené duše v ohnivá kola.
V pravo, Kriste pane! tam dej nám dospěti,
však od levice vysvoboď své děti!

Tu na tom pahorku leže na kolenou
náš mladý poutník v ranním světla kmitu,
okolo kříže ruku otočenou,
vroucně objímá dřevo beze citu.
Brzy cos šepce, slzy roně z oka,
brzy zase vzdychá, těžce, zhluboka.

Takto se loučí od své drahé panny
mládenec milý v poslední době,
ubíraje se v cizí světa strany,
aniž pak věda, sejdou-li se k sobě;
ještě poslední vroucí obejmutí,
ještě políbení jako plamen žhoucí.
Již měj se tu dobře, dívko přežádoucí!
chvíle nešťastná pryč odtud mne nutí! —

Tvář jako stěna, pohledění ledné,
ale v srdci plamen zhoubný, divoký.
Náhle se poutník se země zvedne
a k západu rychle zaměří kroky.

Brzy potom zmizel v hustém lesa proutí,
pán Bůh ho potěš na jeho pouti,

III.

Stojí, stojí skála v hlubokém lese,
podle ní cesta v habrovém houští,
a na té skále dub velikán pne se,
král věkovitý nad věčnou pouští;
k nebesům holé vypínaje čelo,
zelená ramena drží na vše strany;
tuhý oděv jeho hromem rozoraný,
a pod oděvem vyhnilé tělo:

dutina prostranná, příhodná velmi —
pohodlný nocleh lité lesní šelmy!

A hle! pod tím dubem na mechovém loži,
čí je to postava veliká, hrozná?
zvíře či člověk v medvědí kůži?
Sotva kdo člověka v tom stvoření pozná!
Tělo jeho — skála na skále ležící,
údy jeho — svaly dubového kmene,
vlasy a vousy v jedno splývající
s ježatým obočím tváři začazené,
a pod obočím zrak bodající,
zrak jedovatý, podobný právě
zraku hadímu v zelené trávě.
Kdo je ten člověk? a to mračné čelo
jakými obmysly se jest obestřelo?
Kdo je ten člověk? co chce v této poušti? —

Nic se mne neptej! ohlédni se v houšti
s obé strany cesty! zeptej se těch kostí,
ježto tu leží práchnivějíce;
zeptej se těch černých, nevlídných hostí,
ježto tu krákají obletujíce:
ti mnoho viděli — ti vědí více!

Tu však muž lesní s lože svého skočí,
zrak upřený v cestu divoce plane:

kyjem ohromným nad hlavou točí
a skok za skokem prostřed cesty stane.

Kdo přichází cestou? — V hábitě mládenec,
kříž maje v ruce, za pasem růženec. —
Utec, mládenče! obrať se zpátky!
tvá cesta v jistou tebe smrt uvádí.
Život-tě lidský beztoho krátký,
a škoda tvého panenskeho mládí!
Obrať se, utíkej, co ti síla stačí,
dokud kyj ohromný na tě nepřikvačí
a neroztříští tvou hlavičku v kusy! —

Neslyší, nevidí, v želu svém hlubokém
jde dále předse povlovným krokem,
kde života svého pozbýti musí. —

„Stůj, červe! kdo jsi? kam tě cesta vede?“ —

Zastavil se poutník, zvedna líce bledé:
„„Jsem żatracenec““ — odpovídá tiše —
„„do pekla cesta má, do satanské říše!““ —

„Hoho! do pekla? Čtyřicáté léto,
co již tu sedím, mnoho jsem slyšíval,
mnoho vidíval, ale písně této
potud mi nikdo ještě nezazpíval! —

Hoho! do pekla? Netřeba ti kroků,
sám tě tam dopravím, nevzdechneš ani!
Však až se naplní můj počet roků,
přijdu snad za tebou také na snídaní.“ —

„„Nic se ty nerouhej milosti boží!
Dříve než jsem viděl den života prvý,
zapsán jsem peklu otce svého krví
klamem ďábelským — pro pozemské zboží.
Milosti boží velká! a znamení kříže
zlámeť i strašlivé pekelné mříže,
porazí Satana se vší jeho mocí!
Milosti boží velká! ta ráčí dáti,
že se slabý poutník co vítěz navrátí,
dobuda zápisu z pekelné noci.““ —

„Co pravíš? Za těch let, za čtyřiceti,
bez počtu jsem jich do pekla zklátil,
však ještě se nikdo zpátky nenavrátil!
Slyš, červe! jsi mladé, heboučké pleti,
byl bys mi dobře, místo tuhé zvěři,
za malou pochoutku dnes na večeři,
ale pustím tě, nechám tebe jíti;
však ještě nikdo, co jich tu šlo koli,
neušel mojí sukovité holi!
Pustím tě, červe! ale to chci míti:

přísahej, že potom věrně mi povíš,
co v pekle uvidíš a čeho se dovíš.“

I vztýčil se poutník a vysoko zdviže
hůl svou poutnickou se znamením kříže:
„„Přísahám na kříže svatého slávu,
že ti z pekla věrnou přinesu zprávu!““

IV.

Minula zima, sníh na horách taje,
v údolích povodeň od sněhu a deště;
jeřáb se vrací z dalekého kraje:
avšak náš poutník nepřichází ještě.

V zeleň oděly se v lese ratolesti,
fijala pode křem milou vůní dýše;
slavík vypravuje dlouhé pověsti:
ale žádná zpráva z pekelné říše.

Ušlo jaro — léto; již se dnové krátí,
povětří chladne, listí opadává:
z pekla však žádná, žádná nejde zpráva.
Zdali se poutník přece ještě vrátí?
zdali neklesl o cestou jeho tělo?
zdali ho peklo v sobě nepožřelo? —

Lesní muž pod dubem s vysokého stanu
škaredě pohlíží v západní stranu;
sedí a bručí: „Co jich tu šlo koli,
neušel nikdo mé sukovité holi!
Jen jednoho jsem na slovo vsadil,
jen toho jednoho — a ten mne zradil!“ —

„„Ó nezradil tebe!““ ozval se týmž časem
podle muže poutník s povýšeným hlasem;
postava přímá, oko přísné, smělé,
studený poklid na jeho čele,
a z jeho bledé, ušlechtilé tváře
jako by planula sluneční záře.

„„Nezradil jsem tebe! přísahou ztuha
zavázal jsem se ti, hříšný boží sluha.
a nyní přísahám ještě tobě znova:
přísahám na kříže svatého slávu,
že tobě věrnou z pekla nesu zprávu!““

Zachvěl se muž lesní, slyše tato slova,
a vyskočil vzhůru, sáhne po své zbroji!
avšak jako bleskem omráčený stojí —
nesneseť zrak jeho zraku poutníkova.

„„Tuto seď a slyš; pověsti hrůzy
zvěstuji tobě po pekelné chůzi;

o hněvu božím slovo moje svědčí:
ale milost božská nekonečně větší!““

Vypravuje poutník, co v pekle spatřil:
moře plamenů, břitké ďáblů pluky,
a kterak se život s věčnou smrtí sbratřil
na věčné, vždy nové zatracenců muky.

Muž lesní pod dubem zamračený sedí,
nemluví slova, jen před sebe hledí.

Vypravuje poutník, co v pekle slyšel,
úpěnlivé nářky, zlořečené klení,
volání pomoci — však nikoho není,
kdo by tu potěšil, kdo k pomoci přišel,
jen věčná kletba, věčné zatracení!

Muž lesní pod dubem zamračený sedí,
nemluví slova, jen před sebe hledí.

Vypravuje poutník, jak znamením kříže
přinutil Satana, pekelné kníže,
rozkázat ďáblu, strůjci klamu zlého,
aby zase vrátil krví psanou blánu.
Protivil se ďábel pekelnému pánu,
nevrátil zápisu dle rozkazu jeho.

Rozlítil se Satan a v zlosti své velí:
„Vykoupejte jeho v pekelné koupeli!“
Učinila rota dle jeho rozkazu,
připravila lázeň z ohně a mrazu:
s jedné strany hoří jako uhel vzňatý,
s druhé strany mrzne v kámen ledovatý:
a když vidí rota míru naplněnu,
obrací zmrzlinu opak do plamenů.
Strašlivě řve ďábel, jako had se svíjí,
až ho pak již smysly i cit pomíjí.
Tu pokynul Satan, rota odstoupila,
a síla zas nová ďábla oživila.
Ale když propuštěn zase dýše lehce,
krví psanou blánu přec vydati nechce.

Rozlítiv se Satan káže ve svém hněvu:
„Nuže ať obejme pekelnou děvu!“
A byla ta děva z železa skuta,
rámě vztažené k toužebné milosti:
přivinula ďábla na svá prsa krutá,
a zdrceny jsou všecky jeho kosti.
Strašlivě řve ďábel, jako had se svíjí,
až ho pak již smysl i cit pomíjí.
Tu pokynul Satan, panna povolila,
a síla zas nová ďábla oživila.
Ale když propuštěn opět dýše lehce,
krví psanou blánu přec vydati nechce.

I zařičel Satan poslední své slovo:
„Uvrzte jeho v lože Záhořovo!“ —

„V lože Záhořovo? v Záhořovo lože?“
volá v uděšení muž divý v lese,
hrozné tělo jeho osykou se třese,
a pot vyráží z tuhé čela kože.
„Lože Záhořovo! — Záhoř je to jmeno,
od matky mé někdy často vysloveno,
když učívala mne plésti rohože,
když mi rohožemi na mechu stlávala
a vlčí kožinou mne přikrývala.
A nyní v pekle Záhořovo lože — ?
Však pověz mi ty — ty sluho boží,
co čeká Záhoře na pekelném loži?“ —

„„Spravedliva jest pomsty boží ruka,
leč ukryto věčné jeho usouzení:
neznámáť mi sice tvá pekelná muka,
ale tvých zločinů nic menší není.
Nebo věz, že ďábel, slyše ona slova,
zhroziv se pokuty lože Záhořova,
krvavý zápis vrátil bez prodlení.““ —

Stoletá sosna na chlumové stráni
hrdě vypíná k nebi své témě:
i přijde sekera, sosna hlavu sklání,
a těžkým pádem zachvěje se země.

Divoký tur lesní v bujnosti své síly
z kořene vyvrací mocná v lese dřeva;
proboden oštěpem potácí se chvíli
a padne, v bolesti smrtelné řeva.

Takto muž lesní. Poražen tou zvěstí
na zemi klesá ve smrtelném strachu;
řve a svíjí se, bije v hlavu pěstí,
nohy poutníkovy objímaje v prachu:
„Smiluj se, pomoz! pomoz, muži boží!
nedej mi dospěti k pekelnému loži!“ —

„„Nemluv takto ke mně! červ jsem, roven tobě,
bez milosti boží ztracen věčně věkův:
k ní se obrať, od ní prose lékův,
a čiň pokání v pravé ještě době.““ —

„Kterak mám se káti? viz tu na mé holi
ty řady vrubů, co jich tu jest koli —
spočti je, můžeš-li — ta známka každá,
každý ten vroubek jest jedna vražda!“ —

I zvedne poutník, k zemi se nakloně,
hůl Záhořovu — kmen mocné jabloně —
a zarazí ji v tvrdé skály témě,
jako tenký proutek do zorané země.

„„Tu kleč přede svědkem svých hrozných činů,
kleč ve dne v noci, krutný zlosynu!
Času nepočítej, nedbej žízně, hladu,
jedno počítej svých zločinů řadu,
lituj a pros Boha, aby smazal vinu.
Vina tvá jest velká, těžká, bez příkladu:
bez příkladu budiž i tvoje pokání,
a bez konce jest boží smilování!
Tu kleč a čekej — až se v jedné době
z milosti boží vrátím zase k tobě.““

Takto dí poutník a jde cestou dále. —
A Záhoř klečí, klečí neustále,
klečí ve dne, v noci — nepije, nejí;
vzdychaje božího prosí smilování. —
Den po dni mine; již i sníh se shání,
ledové mrazy jižjiž přicházejí,
a Záhoř klečí, prosit nepřestává —
ale na poutníka darmo očekává,
ten nepřichází, nevrací se k němu.
Bůh budiž milostiv muži kajicnému!

V.

Devadesáte let přeletělo světem;
mnoho se zvrátilo zatím od té chvíle:
kdo onoho času býval nemluvnětem,
jest nyní starcem, do hrobu se chýle.

Avšak málo jich dozrálo k té době,
ostatní všickni jsou schováni v hrobě.
Jiné pokolení, cizí obličeje,
vše ve světě cizí, kam se člověk děje:
jen to sluněčko modravého nebe,
jenom to nižádné proměny nevzalo,
a jako před věky lidi těšívalo,
tak i nyní ještě vždy blaží tebe.

Jest opět jaro. Vlažný větřík duje,
na lukách svěží kolébá se tráva,
slavík své pověsti opět vypravuje,
a fijalka novou zas vůni vydává.

Habrovým stínem hlubokého lesa
dvé poutníků se cestou ubírá:
shrbený stařeček, v ruce berlu nesa,
berlu biskupskou, věkem již se třesa,
a pěkný mládenec, ten jej podepírá.

„Posečkej, synu můj! rád bych odpočinul,
odpočinutí si má duše žádá!
Rád bych se již k otcům zesnulým přivinul,
ale milost boží jinak mi ukládá.
Milost boží velká! ta sluhu svého
mocně provedla skrz pekelnou bránu,
v úřadě svém svatém povýšila jeho,
a protož duše má dobrořečí Pánu.

Pevně jsem doufal v tebe, Hospodine:
dejž, ať tvá sláva na zemi spočine! —
Synu můj, žízním! ohlédni se vůkol:
tuším, ač není-li mdlých smyslů mámení,
tuším, že mi blízké najdeš občerstvení,
aby byl dokonán můj života úkol.“

Odešel mládenec, v lesní zašel strany,
zdali by kde našel pramen uchovaný.
I dere se houštím, kráčí dál a dále,
až i se prodere k mechovité skále.
Ale tu náhle noha jeho stane,
a jako světluška večer létající,
leskne se podiv v pěkné jeho líci:
divněť neznámá vůně k němu vane,
vůně nevýslovná, nekonečené vnady,
jako by v rajské vstupoval sady.
A když pak mládenec skrze husté chvojí
vzhůru se prodere a na skálu vkročí,
věc nepodobnou vidí jeho oči:
na holé skále strom košatý stojí,
strom jabloňový, v šíř se rozkládaje,
a na něm ovoce divné krásy zraje —
jablka zlatá — a z nich se nese
ta rajská vůně vůkol po všem lese.

I zplesalo srdce v mládencovu těle,
a zrak jeho čilý jiskřil se vesele:

„Ach jistě, jistě! Bůh dobrotivý
stařečkovi k vůli tu své činí divy:
pro posilu jemu, místo chladné vody,
pustá v lese skála rajské nese plody."

Ale jak s ochotou po jablku sáhne,
tak s uleknutím ruku zas odtáhne.

„„Ty nech, netrhej — však jsi nesázel!""
hlas dutý, hluboký káže jemu ztuha,
blízký hlas, jako by ze země vycházel,
neb nikdež vůkol neviděti druha.
Jen pařez veliký stojí vedle něho,
po němž ostružiny s mechem se vinou,
a podál zbytky dubu prastarého,
kmen rozdrcený s širou vydutinou.

Obešel jinoch peň, prohlíží dutinu,
obešel tu celou okolní krajinu,
však ani stopy nalézti nemoha,
že by tu kráčela kdy lidská noha,
všudež jen pouhou viděti pustinu.

„A snad se ucho mé obluzeno šálí?
snad zvíře divoké zařvalo v dáli?
snad od vody v skále zvuk onen pocházel?"
dí k sobě sám jinoch, a nedbaje zvuku
opět po jablku vztahuje ruku.

„„Ty nech, netrhej — však jsi nesázel!““
hlas dutý hřmotněji zapovídá zase.
A když se mládenec ohlédl po hlase,
hle! pařez veliký mezi ostružinou
hýbati se počne, a z mechu se šinou
dlouhá dvě ramena, k jinochu měříce,
a nad rameny, jako smolné svíce
v mlhavé noci, dvé červených očí
z pod šedého mechu k němu se točí.

Zděsil se mládenec, a znamením kříže
znamená se jednou, po druhé a třetí,
a jak vyplašené z hnízda ostříže,
nehledaje cesty, nevida obtíže,
přímo se skály houštím dolů letí,
a zkrvavený od ostrých snětí
na zemi padne k stařečkovi blíže.

„Ach pane, pane! zle je v tomto lese:
košatá jabloň na skále, na pláni,
a jabloň na jaře zralé plody nese,
a pařez veliký trhati je brání.
A ten pařez mluví, očima točí,
a chytá ramenem, kdo k jabloni kročí;
ach pane, ďáblovo tu jest panování!“

„„Mýlíš se, synu můj! Tuto milost boží
své divy činí — budiž jemu sláva!

Vidím, že pouť moje již se dokonává,
rádoť se tělo mé v zemi této složí! —
Ještě mi posluž naposled, můj synu!
doveď mne nahoru na skalnou planinu.“ “

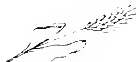
Učinil tak jinoch: napřed cestu klestí,
a potom stařečka po ní musil vésti.
A když již přišli nahoru k jabloni,
aj! tu se pařez ke stařečku kloní,
vztahuje rámě vstříc a raduje se:
„Ach pane, pane můj! dlouho's nepřicházel
hle tvá sazenice již ovoce nese,
ach utrhni, pane! však sám jsi sázel!“ —

„„Záhoři! Záhoři! pokoj budiž tobě!
pokoj ti přináším v poslední své době!
Bez míry, bez konce jest milost boží,
nás oba vytrhla pekelnému loži!
Propusť mne nyní již, jakož i já tebe:
nechť se tu popel náš vedle sebe složí,
a ducha nechť vezmou andělové z nebe!“ “

„Amen!“ dí Záhoř. A v tom okamžení
sesul se ve skrovnou prachu hromádku,
a jen ostružina na holém kamení
zůstala státi, jemu na památku.

Zároveň i stařec mrtev na zem klesá —
pouť jeho pozemská již dokonána! —
I zůstal mládenec sám u prostřed lesa,
by ještě vykonal vůli svého pána.

Leč nad hlavou jeho té samé chvíle
vznášejí se dvě holubice bílé;
v radostném plesu vznášejí se vzhůru,
až i se vznesly k andělskému kůru.

Vodník.

I.

Na topole nad jezerem
seděl Vodník pod večerem:
„Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije niť.

„Šiju, šiju si botičky
do sucha i do vodičky:
sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije niť.

„Dnes je čtvrtek, zejtra pátek —
šiju, šiju si kabátek:
sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije niť.

„Zelené šaty, botky rudé,
zejtra moje svatba bude:
sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije niť.“

II.

Ráno, raníčko panna vstala,
prádlo si v uzel zavázala:
„Půjdu, matičko, k jezeru,
šátečky sobě vyperu.“

„„Ach nechoď, nechoď na jezero,
zůstaň dnes doma, moje dcero!
Já měla zlý té noci sen;
nechoď, dceruško, k vodě ven!

„„Perly jsem tobě vybírala,
bíle jsem tebe oblíkala,
v sukničku jako z vodních pěn;
nechoď, dceruško, k vodě ven!

„„Bílé šatičky smutek tají,
v perlách se slzy ukrývají,
a pátek nešťastný je den:
nechoď, dceruško, k vodě ven!“ “

Nemá dceruška, nemá stání,
k jezeru vždy ji cos pohání,
k jezeru vždy ji cos nutí,
nic doma, nic jí po chuti. —

První šáteček namočila —
tu se s ní lávka prolomila,
a po mladičké dívčině
zavířilo se v hlubině.

Vyvalily se vlny zdola,
roztáhnuly se v širá kola —
a na topole podle skal
zelený mužík zatleskal.

III.

Neveselý, truchlivý
jsou ty vodní kraje,
kde si v trávě pod leknínem
rybka s rybkou hraje.

Tu sluněčko nezahřívá,
větřík nezavěje;
chladno, ticho — jako žel
v srdci bez naděje.

Neveselý, truchlivý
jsou ty kraje vodní;
v poloutmě a v polousvětle
mine tu den po dni.

Dvůr Vodníkův prostranný,
  bohatství v něm dosti,
však bezděky jen se v něm
  zastavují hosti.

A kdo jednou v křišťálovou
  bránu jeho vkročí,
sotva ho kdy uhlédají
  jeho milých oči. —

Vodník sedí mezi vraty,
  spravuje své sítě,
a ženuška jeho mladá
  chová malé dítě.

„Hajej, dadej, mé děťátko,
  můj bezděčný synu!
Ty se na mne usmíváš,
  já žalostí hynu.

„Ty radostně vypínáš
  ke mně ručky obě;
a já bych se radš viděla
  tam na zemi v hrobě.

Tam na zemi za kostelem
  u černého kříže,

aby má matička zlatá
  měla ke mně blíže.

„Hajej, dadej, synku můj,
  můj malý Vodníčku!
Kterak nemám vzpomínati
  smutná na matičku?

„Starala se ubohá,
  komu vdá mne, komu?
však ani se nenadála,
  vybyla mne z domu!

„Vdala jsem se, vdala již,
  ale byly chyby:
starosvati — černí raci,
  a družičky — ryby!

„A můj muž — Bůh polituj!
  mokře chodí v suše,
a ve vodě pod hrnéčky
  střádá lidské duše.

„Hajej, dadej, můj synáčku
  s zelenými vlásky!
Nevdala se tvá matička
  ve příbytek lásky.

„Obluzena, polapena
v ošemetné sítě,
nemá žádné zde radosti
leč tebe, mé dítě!“ —

„„Co to zpíváš, ženo má?
Nechci toho zpěvu!
tvoje píseň proklatá
popouzí mne k hněvu.

„„Nic nezpívej, ženo má!
v těle žluč mi kyne:
sic učiním rybou tebe,
jako mnohé jiné.““ —

„Nehněvej se, nehněvej,
Vodníku, můj muži!
neměj za zlé rozdrcené,
zahozené růži.

„Mladosti mé jarý štěp
přelomil jsi v půli,
a nic jsi mi po tu dobu
neučinil k vůli.

„Stokrát jsem tě prosila,
přimlouvala sladce,

bys mi na čas, na kratičký,
dovolil k mé matce.

„Stokrát jsem tě prosila,
v slzí toku mnohém,
bych jí ještě naposledy
mohla dáti s Bohem!

„Stokrát jsem tě prosila,
na kolena klekla,
ale kůra srdce tvého
ničím neobměkla!

„Nehněvej se, nehněvej,
Vodníku, můj pane!
anebo se rozhněvej,
co díš, ať se stane.

„A chceš-li mne rybou míti,
abych byla němá,
učiň mne radš kamenem,
jenž paměti nemá.

„Učiň mne radš kamenem
bez mysli a citu,
by mi věčně žel nebylo
slunečního svitu!“ —

„„Rád bych, ženo, rád bych já
věřil tvému slovu;
ale rybka v širém moři —
kdo ji lapí znovu?

„„Nezbraňoval bych ti já
k matce tvojí chůze,
ale liché mysli ženské
obávám se tuze.

„„Nuže — dovolím ti já,
dovolím ti z důly;
však poroučím, ať mi věrně
splníš moji vůli.

„„Neobjímej matky své
ani duše jiné;
sic pozemská tvoje láska
s nezemskou se mine.

„„Neobjímej nikoho
z rána do večera;
před klekáním pak se zase
vratiž do jezera.

„„Od klekání do klekání
dávám lhůtu tobě;
avšak mi tu na jistotu
zůstavíš to robě.““

IV.

Jaké, jaké by to bylo
bez slunéčka podletí?
jaké bylo by shledání
bez vroucího objetí?
A když dcera v dlouhém čase
matku svou obejme zase,
aj, kdo může za zlé míti
laskavému dítěti?

Celý den se v pláči těší
s matkou žena z jezera:
„S Bohem, má matičko zlatá!
ach, bojím se večera!“ —
„„Neboj se, má duše drahá!
nic se neboj toho vraha;
nedopustím, by tě v moci
měla vodní příšera!““ —

Přišel večer. Muž zelený
  chodí venku po dvoře;
dvéře klínem zastrčeny,
  matka s dcerou v komoře.
„„Neboj se, má drahá duše!
nic ti neuškodí v suše,
vrah jezerní nemá k tobě
  žádné moci nahoře.““ —

Když klekání odzvonili,
  buch buch! venku na dvéře:
‚Pojď již domů, ženo moje!
  nemám ještě večeře.‘ —
„„Vari od našeho prahu,
vari pryč, ty lstivý vrahu!
a co dřív jsi večeříval,
  večeř zase v jezeře.““ —

O půlnoci buch buch! zase
  na ty dvéře zpukřelé:
‚Pojď již domů, ženo moje!
  pojď mi ustlat postele.‘ —
„„Vari od našeho prahu,
vari pryč, ty lstivý vrahu!
a kdo tobě prve stlával,
  ať ti zase ustele.““ —

A po třetí buch buch! zase,
  když se šeřil ranní svit:
,Pojď již domů, ženo moje!
  dítě pláče, dej mu pít!' —
„Ach matičko! muka, muka —
pro děťátko srdce puká!
Matko má, matičko zlatá,
  nech mne, nech mne zase jít!“ —

„„Nikam nechoď, dcero moje!
  Zradu kuje vodní vrah;
ač že péči máš o dítě,
  mně o tebe větší strach.
Vari, vrahu, do jezera!
nikam nesmí moje dcera;
a pláče-li tvé děťátko,
  přines je sem na náš práh.““ —

Na jezeře bouře hučí,
  v bouři dítě naříká;
nářek ostře bodá v duši,
  potom náhle zaniká.
„Ach matičko! běda, běda!
tím pláčem mi krev usedá:
matko má, matičko zlatá,
  strachuji se Vodníka!“ —

*

Něco padlo. Pode dveřmi
  mok se jeví — krvavý,
a když stará otevřela,
  kdo leknutí vypraví!
Dvě věci tu v krvi leží —
mráz po těle hrůzou běží:
dětská hlava bez tělíčka
  a tělíčko bez hlavy.

Vrba.

Ráno sedá ke snídaní,
táže se své mladé paní:

„Paní moje! paní milá!
vždycky upřímná jsi byla,

„vždycky upřímná jsi byla —
jednoho's mi nesvěřila.

„Dvě léta jsme spolu nyní —
jedno nepokoj mi činí:

„paní moje, milá paní!
jaké je to tvoje spaní?

„Večer lehneš zdráva, svěží,
v noci tělo mrtvo leží;

„ani ruchu, ani sluchu,
ani zdání o tvém duchu;

„studené jest to tvé tělo,
jak by zpráchnivěti chtělo.

„Aniž to maličké dítě,
hořce plačíc, probudí tě.

„Paní moje, paní zlatá!
zdali nemocí jsi jata?

„Jest-li nemoc ta závada,
nech ať přijde moudrá rada.

„V poli mnoho bylin stojí,
snad některá tebe zhojí.

„Pakli v býlí není síly,
mocné slovo neomýlí;

„mocné slovo mračna vodí,
v bouři líté chrání lodi;

„mocné slovo ohni káže,
skálu zdrtí, draka sváže;

„jasnou hvězdu strhne s nebe:
slovo mocné zhojí tebe.“ —

„„O pane můj, milý pane!
nechtěj dbáti řeči plané.

„„Co souzeno při zrození,
tomu nikdež léku není;

„„co Sudice komu káže,
slovo lidské nerozváže.

„„Ač bezduchá na svém loži,
vždy jsem přece v moci boží,

„„vždy jsem přece v boží moci,
jež mne chrání každé noci.

„„Ač co mrtvé mi je spáti,
ráno duch se zase vrátí,

„„ráno zdráva vstáti mohu:
protož poruč pánu Bohu!““ —

Darmo, paní! jsou tvá slova,
pán úmysl jiný chová.

Sedí babka při ohnisku,
měří vody z misky v misku,

dvanáct misek v jedné řadě.
Pán u baby na poradě.

„Slyšíš, matko! ty víš mnoho:
víš, co potkati má koho,

„víš, kde se čí nemoc rodí,
kudy smrtná žena chodí.

„Pověz ty mi zjevně nyní,
co se s mojí paní činí?

„Večer lehne zdráva, svěží,
v noci tělo mrtvo leží,

„ani ruchu, ani sluchu,
ni zdání o jejím duchu;

„studené jest její tělo,
jak by zpráchnivěti chtělo.“ —

„„Kterak nemá mrtva býti,
když má jen půl živobytí?

„„Ve dne s tebou živa v domě,
v noci duše její v stromě.

„„Jdi k potoku pod oborou,
najdeš vrbu s bílou korou:

„„žluté proutí roste na ní;
s tou je *duše* tvojí paní.““ —

„Nechtěl jsem já paní míti,
aby s vrbou měla žíti;

„paní má ať se mnou žije,
a vrba ať v zemi hnije.“ —

Vzal sekeru na ramena,
uťal vrbu od kořena;

padla těžce do potoka,
zašuměla od hluboka,

zašuměla, zavzdychala,
jak by matka skonávala,

jak by matka umírajíc,
po dítku se ohlédajíc. —

„Jaký shon to k mému domu?
komu zní hodinka, komu?“ —

„„Umřela tvá paní milá,
jak by kosou sťata byla;

„„zdráva chodíc při své práci,
padla, jako strom se skácí;

„„zavzdychala umírajíc,
po dítku se ohlédajíc.““ —

„O běda mi, běda, běda!
paní zabil jsem nevěda,

„a z děťátka v touž hodinu
učinil jsem sirotinu!

„Ó ty vrbo, vrbo bílá!
což jsi ty mne zarmoutila!

„Vzala's mi půl živobytí:
co mám s tebou učiniti?“ —

„„Dej mne z vody vytáhnouti,
osekej mé žluté proutí;

„„dej prkének nařezati,
kolébku z nich udělati;

„„na kolébku vlož děťátko,
ať nepláče ubožátko.

„„Když se bude kolébati,
matka bude je chovati.

„„Proutí zasaď podle vody,
by nevzalo žádné škody.

„„Až doroste hoch maličký,
bude řezat píšťaličky;

„„na píšťalku bude pěti —
se svou matkou rozprávěti.““

Lilie.

Umřela panna v době jarních let,
jako když uschne mladé růže květ;
umřela panna, růže v poupěti —
škoda jí, škoda v zemi ležeti!

„Nedávejte mne ve vsi na hřbitov,
tam bývá nářek sirotkův a vdov,
tam slzí hořkých mnoho plynulo:
srdéčko mé by hořem hynulo.

„Pochovejte mne v pod-zelený les,
tam na mém hrobě kvésti bude vřes;
ptáčkové mi tam budou zpívati,
srdéčko moje bude plesati.“

Neminul ještě ani rok a den,
hrob její drobným vřesem povlečen;
nepřišlo ještě ani do tří let,
na jejím hrobě vzácný kvete květ.

Lilie bílá — kdo ji uviděl,
každého divný pojal srdce žel:
lilie vonná — kdo ji pocítil,
v každém se touhy plamen roznítil. —

„„Hoj, moje chaso! vraného mi stroj!
chce mi se na lov pod zelenou chvoj,
chce mi se na lov pod jedlový krov:
zdá mi se, dnes že vzácný bude lov.““

Halohou! halou! v chrtů poštěkot,
příkop nepříkop — hop! a plot neplot:
pán na vraníku napřaženou braň,
a jako šipka před ním bílá laň.

„„Halohou! halou! vzácná moje zvěř,
nespasí tebe pole ani keř!““
Zdviženo rámě, jež ji probije —
tu místo laňky — bílá lilie.

Pán na lilii hledí s údivem,
rámě mu kleslo, duch se tají v něm;
myslí a myslí — prsa dmou se výš,
vůní či touhou? kdo mu rozumíš?

„„Hoj sluho věrný! ku práci se měj:
tu lilii mi odsud vykopej;
v zahradě své chci tu lilii mít —
zdá mi se, bez ní že mi nelze být!

„„Hoj sluho věrný, důvěrníče můj!
tu lilii mi střez a opatruj,
opatruj mi ji pilně v den i noc —
divná, podivná k ní mě pudí moc!““

Opatroval ji jeden, druhý den;
pán její vnadou divně přeblažen.
Leč noci třetí, v plné luny svit,
pospíchá sluha pána probudit.

„Vstávej, pane můj! chyba v odkladě:
tvá lilie se vláčí po sadě;
pospěš, nemeškej, pravýť nyní čas:
tvá lilie si divný vede hlas!“ —

‚Životem vrátkým smutná živořím,
co v poli rosa, co na řece dým:
jasně slunečný svitne paprslek —
rosa i pára, i můj zhyne věk!‘ —

„„Nezhyne věk tvůj, tuť důvěru mám;
před sluncem jistou ochranu ti dám:
zdi pevné budou tvojí záštitou,
až, duše milá, budeš chotí mou““

Vdala se za něj; blaze bydlila,
až i synáčka jemu povila.
Pán hody slaví, štěstí svého jist;
tu mu královský posel nese list.

„Můj věrný milý!“ tak mu píše král,
„chci, aby zejtra ke službě mi stál;
chci, aby přijel každý věrný lech,
potřeba velká — všeho doma nech.“

Smutně se loučil s milou chotí svou,
jako by tušil svou nehodu zlou.
„„A když mi strážcem nelze býti tvým,
svou matku tobě strážcí zůstavím.““

Špatně mu matka vůli plnila,
špatně manželku jeho střežila;
na nebi slunce — pobořena síň:
„Zhyň, paní noční! zhyň, obludo, zhyň!“

Pán jede domů — dosti služby jest;
tu mu žalostná v ústrety jde věst;
„Tvé pacholátko již ti nežije,
a po tvé paní — svadlá lilie!“ —

„„Ó matko, matko, ty hadice zlá!
čím ublížila tobě žena má?
Otrávila jsi žití mého květ;
bodejž i tobě zčernal boží svět!““

Dceřina kletba.

Což jsi se tak zasmušila,
dcero má?
což jsi se tak zasmušila?
Vesela jsi jindy byla,
nyní přestal tobě smích!“

„„Zabila jsem holoubátko,
matko má!
zabila jsem holoubátko —
opuštěné jediňátko —
bílé bylo jako sníh!““

„Holoubátko to nebylo,
dcero má!
holoubátko to nebylo —
líčko se ti proměnilo,
a potrhán je tvůj zhled!“

„„Oh! zabila jsem děťátko,
matko má!
oh! zabila jsem děťátko,
své ubohé zrozeňátko —
žalostí bych pošla hned!““

„A co míníš učiniti,
dcero má?
a co míníš učiniti?
kterak vinu napraviti
a smířiti boží hněv?“

„„Půjdu hledat květu toho,
matko má,
půjdu hledat květu toho,
kterýž snímá viny mnoho
a vzbouřenou chladí krev.““

„A kde najdeš toho květu,
dcero má?
a kde najdeš toho květu
po všem širošírém světu?
v které roste zahrádce?“

„„Tam za branou nad vršíkem,
matko má!
tam za branou nad vršíkem,
na tom sloupu se hřebíkem,
na konopné oprátce!““

„A co vzkážeš hochu tomu,
dcero má!
a co vzkážeš hochu tomu,
jenž chodíval k nám do domu
a s tebou se těšíval?“

„„Vzkazuji mu požehnání,
matko má!
vzkazuji mu požehnání,
červa v duši do skonání,
že mi zrádně mluvíval!““

„A co necháš svojí matce,
dcero má?
a co necháš svojí matce,
jež tě milovala sladce
a draze tě chovala?“

„„Kletbu zůstavuji tobě,
matko má!
kletbu zůstavuji tobě,
bys nenašla místa v hrobě,
že's mi zvůli dávala!““

Věštkyně.

(Úlomky.)

Když oko vaše slzou se zaleje,
když na vás těžký padne čas,
tehda přináším větvici naděje,
tu se můj věští ozve hlas.

Nechtějte vážiti lehce řeči mojí,
z nebeť přichází věští duch;
zákon nezbytný ve všem světě stojí,
a vše tu svůj zaplatí dluh.

Řeka si hledá konce svého v moři,
plamen se k nebi temení;
co země stvoří, sama zase zboří
avšak nic nejde v zmaření.

Jisté a pevné jsou osudu kroky,
co má se státi, stane se;
a co den jeden v své pochová toky,
druhý zas na svět vynese.

* *
*

*

Viděla jsem muže na Bělině vodě,
  praotce slavných vojvodů,
an za svým pluhem po dědině chodě,
  vzdělával země úrodu.

Tu přišli poslové od valného sněmu,
  a knížetem jest oráč zván,
oblekli oděv zlatoskvoucí jemu,
  a nedoorán zůstal lán.

Položil rádlo a propustil voly:
  „Odkud jste vyšli, jděte zpět!“
a své bodadlo zarazil tu v poli,
  aby pučelo v list i květ.

Pojala voly nedaleká hora,
  podnes ji značí vody rmut,
a suchá holi lískovice kora
  vydala trojí bujný prut.

A pruty zkvetly a ovoce nesly,
  leč dospěl jenom jich jeden;
druhé dva svadly a se stromu sklesly,
  nevzkřísivše se po ten den.

Slyšte a vězte — nejsouť marné hlasy!
  vložte je pilně na pamět:

nastane doba, přijdou zase časy,
  kdež obživne i mrtvá snět.

Obě ty větve v ušlechtilém květu
  vzmohou se šíře, široce,
a nenadále ku podivu světu
  přinesou blahé ovoce.

Tu přijde kníže ve zlatě a nachu,
  aby zaplatil starý dluh,
a vyndá na svět ze smetí a prachu
Přemyslův zavržený pluh.

A z duté hory ven povolá voly
  i zase k pluhu přiděje,
a zanedbanou doorá tu roli
  a zlatým zrnem zaseje.

I vzejde setí, jaře bude kvésti,
  bujně se zaskví zlatý klas:
a s ním i vzejde země této štěstí,
  a stará sláva vzejde zas.

* *
*

Viděla jsem skálu nad řekou se pnoucí,
  na skále Krokův zlatý hrad;
okolo hradu květnací palouci —
  kněžny Libuše květný sad.

Pod hradem dole staveníčko milé —
  kněžnina lázeň na řece;
viděla jsem kněžnu tváři ušlechtilé,
  ve stříbroskvoucím oblece.

Na prahu stála zmilené své lázně,
  patřila v mutný říční proud;
četla tam slova naděje i bázně:
  své milé země tajný soud.

„Vidím požáry a krvavé boje,
  ostrý meč tebe probode,
vidím tvou bídu, pohanění tvoje;
  však nezoufej, můj národe!“

Tu jí dvě panny, stojící po boku,
  zlatou kolébku podaly:
políbila ji a v bezedném toku
  ji potopila v podskalí.

Slyšte a vězte slova Libušina —
  já slyšela její věští hlas:
„Tuto spočívej, lůžko mého syna,
  až povolám tě někdy zas!

„Z temného lůna hlubokého moře
  povstane nový mladý svět;

široké lípy v mém otcovském dvoře
ponesou zase vonný květ.

„Smutné osení vzkřísí těžký příval,
z noci se zrodí jasný den:
a národ, kterýž prve slavný býval,
ten bude opět oslaven.

„Tehda na světlo ze propasti řeky
zlatá kolébka vyplyne,
a země spása, souzená před věky,
na ní co dítko spočine.“

* *
*

Viděla jsem tebe, lůžko blahosvaté!
znám tebe již, má hvězdo, znám!
však to mi ještě klidnou mysl mate,
kdy tebe opět uhlídám.

Léto za létem bez ustání běží,
zima za zimou uhání:
důvěra má však nepohnutě leží,
a co rok roste doufání.

Když pak se létě z hloubi pod skalinou
nejeden nenavrátí zpět,
a když se zimě s veselou družinou
prolomí pod saněmi led,

vzdychávám: Ejhle, k pluku Libušinu
přibylo nových oudů zas!
Kdy přijde doba, kdež si odpočinu?
Ach ještě není, není čas!

Neb takto v knihách osudu je psáno,
slyšte a vězte moji zvěst:
„Až bude svítat ono blahé ráno,
vstanou i mrtví v jeho čest.

„Tehda Libuše u velikém pluku
své vojsko vodní postaví,
a vzhůru zvednouc mateřskou svou ruku,
svůj národ český oslaví!“

Viděla jsem kostel nad Orlicí řekou,
slyšela jsem jeho zlatý zvon,
prv než upřímnost českou starověkou
rozerval lítých vášní shon.

Když pak utuchly v Čechách boží ctnosti:
víra i láska s nadějí,
ukryl se kostel v země hlubokosti,
a vody místo ztápějí.

Však nezůstane věky věkův v hrobě:
odtekouť jednou vody zas,

i vstane kostel v bývalé ozdobě,
  a zavzní slavně zvonu hlas.

Slyšte a vězte, takto stojí psáno,
  tak uloženo v osudí:
„Tehdáž uzříte zlatých časů ráno,
  až zlatý zvon je probudí.

„Až s oné strany nad Orlici řeku
  nový les vítr zaseje,
až mlází vzroste, až i svého věku
  boroví toto dospěje;

„a toho lesa krajní borovice
  až sama sebou dožije,
uschne a zetlíc padne do Orlice,
  a již i kořen vyhnije:

„tehdáž vyryje přijdouc divá svině
  poslední zbytky na průhon,
a tu pod nimi z rumu v rozvalině
  zjeví se zase zlatý zvon.

„Neb tak určeno již od první chvíle:
  by v podzemní se vydal pout,
a ve svůj čas že vytčeného cíle
  za řekou musí dosáhnout.“ —

Vězte, na stráni pod zeleným borem
  kmen souzený již dozrává:
vysoký, mocný, beze větví skorem,
  jen vršek čerstvý zůstává.

Zdali zvon také již je na své pouti?
  zdali v čas cíle dospěje?
kdo zprávy jisté může poskytnouti
  a posíliti naděje?

Aj! viděla jsem, an tu sedlák oře
  na poli blíže Bystřice,
svou ranní píseň zpívaje v pokoře:
  „Ó Bože, svatá Trojice!“

Tu divný odpor orání překazil,
  z brázdy se vymklo ruchadlo:
„Ký ďábel z pekla mi tu co přimrazil?
  Bodejž se i s ním propadlo!“

Tak oráč zaklel, a do prohlubení
  zapadal pronikavý hlas —
zlatého zvonu žalostné zavznění:
  „Ach ještě není, není čas!“

Ach ještě není, ještě čas tu není!
  Však přichyl ucho k zemi blíž,
a pod kořeny jedle z dáli znění
  zlatého zvonu uslyšíš.

* * *

Nenaříkejte, neštěstí a osud
  že vás tak tvrdě potkaly,
však naříkejte, že jste jimi posud
  rozumnější se nestali!

Aj! vidím horu nad jiné zvýšenou —
  hora ta dobře známa vám —
bujnými sady kolem otočenou,
  a na té hoře boží chrám.

Avšak do chrámu branou chodí trojí,
  a trojí vycházejí zas;
slyšte a vězte, toto psáno stojí,
  a v srdci složte věští hlas:

„Darmo nadějí kojíte se planou!
  nezbudete svých psot a bíd,
dokavad *jednou* chodívati branou
  nebude tvrdý český lid!“

Kdo's uši dostal, aby jima slyšel,
  proč si je palcem zacpáváš?

a komu rozum s vysokosti přišel,
  proč po něm nohou šlapáváš?

Tisíc let ušlo, co své milé syny
  svornosti učil Svatopluk,
však neproniknul dotud, do hodiny,
  moudrého slova zlatý zvuk!

* * *

Vy, kdo znajíce otců slavné činy
  jimi se rádi chlubíte:
tam na pilíři v Praze půl hrdiny
  u mostu státi spatříte.

Hlava zvětrala i spláchly ji deště,
  a prsa rozbil švédský boj;
než břich a nohy stojí potud ještě,
  i pošetilé pýchy stroj.

Nemluvte marně: „Starobylých věků
  zpukřelé, vetché kamení!“
vězte, že toto dnešních vašich reků
  osudné jesti znamení!

Slyšte a pilně važte moje slova:
  S nadějí nic se nenoste,
leč nad tím břichem vřelé srdce znova
  a pravá hlava naroste!

Písně.

Sirotkovo lůžko.

Čí je to dítko? kam se tam ubírá,
když od severu věje led a sníh?
když na hřbitově půlnoc leží širá?
co chce to dítko tuto na hrobích?

„Matko, matičko! jdu sem nyní k tobě,
děvečka tvá to — slyš opuštěnou:
tys pryč odešla, ležíš tuto v hrobě,
ó proč mi dáváš jinou matku — zlou?

„Ta matka jiná zlořečí mi, hřímá,
a pryč vyhání, ven dcerušku tvou,
a můj tatíček, ten si mne nevšímá —
ach má matičko! zastaň ubohou!“

Plakalo dítko studenét perličky,
  perličky jemu očka stížily;
i sklonilo se na hrob své matičky,
  a lůžko bílé sněhy přikryly.

I spalo dítko, spalo sen radostný
  u své matičky mní se viděti!
i slyší hlásek, její to milostný:
  „Pojď, má děvečko, pojď v mé objetí!“

I spalo dítko, spalo sen tichounký,
  aniž je jitro ze sna zvolalo:
i vykopán mu hrobeček nizounký,
  tu kde si před tím bylo ustlalo.

Večer.

Tmí se, na klekání zvoní,
sen své žádá oběti;
hvězdy světlé jiskry roní:
srdce moje, jak je ti?

Vzhůru tam bych vstoupilo,
s hvězdami se spojilo;
s hůry se hvězdami těmi
na vlastenskou tuto zemi
rosné slzy ronilo!

Vzhůru tam bych vstoupilo,
lásku k vlasti budilo:
srdcem rázných zvučných zvonů
rázně v srdce milionů
synů českých mluvilo!

První májová noc.

Sbor.

Májová noc! májová noc!
  první májová noc!
kdo znáš všecku její moc?

Hvězdy svítí, slavík pěje,
  pojďme, pojďme v zelený háj!
z luk a zahrad vůně věje,
  uvítejme květnatý máj:

Hvězdy svítí, slavík pěje,
z luk a zahrad vůně věje:
  pojďme, pojďme v zelený háj,
  květnatý vítejme máj!

Májová noc! májová noc!
  první májová noc!

V širém poli na podolí
  plamenem hoří hranina,
a okolo ohně ve svévolí
  mladá skáče družina.

Chlapci.

Hej hoši! chvošťata zapalujte,
  smáčejte ve smole plamenné,
k obloze vzhůru vyhazujte
  ze vší síly ramene!

Čím kdo chvoště vyhodí do výše,
  udatnější bude rek:
kdo ve své síly důvěrou dýše,
  slavný strojí sobě věk.

Sbor.

Nahoru, dolů světla se vodí,
tak jako slunce po nebi chodí
  plane i hasne smolina —
  tak jako šťastná hodina!

Májová noc! májová noc!
  první májová noc!

*

*

Po zeleném mladém prosu
ušlapaná pěšina:
do šátečku sbírá rosu
mladá švarná dívčina.

Děvče.

Tvářičky, tvářičky!
kveťte mi růžičkou:
budu vás umejvat
májovou rosičkou.

Rosičkou májovou,
setřenou s osení!
abych se líbila
mému potěšení.

Sbor.

Májová rosa, černobýlí
krásy nedá leč na tu chvíli!
pilnost a mysl zbožná jsou
stálou dívčí okrasou.

Májová noc! májová noc!
první májová noc!

*

Z březového za vsí lesa
statný kráčí mládenec,
svěží břízku sobě nesa,
na ní z kvítí pletenec.

Mládenec.

Na rozloučení, mé potěšení!
pod okny máj ti postavím,
a na rozcházku tu naši lásku
ještě věncem oslavím.

Mívali jsme se, mívali rádi:
nyní je láska podťata,
jako ta břízka, co byla v mládí
kořenu svému odňata.

Sbor.

Stavte máje, víte věnce,
každý na poctu své milence:
věnec pěkné dívčici —
věchet šeredné babici!

Májová noc! májová noc!
první májová noc!

Na ohništi pod komínem
  sedí babka svlečená;
podkuřuje sebe blínem,
  maže nohy, ramena.

Baby čarodějnice.

Znám já masti divných mocí:
  namažu já se po těle,
sednu na chvoště o půlnoci
  a hej komínem vesele!

Přes doly, hory, přes vody, bory
  můj valášek utíká:
hej paní matky! na křižovatky —
  májová dnes tam muzika!

Sbor.

Práh popelem posypejme,
větví májových nasázejme,
  kropme vodou svěcenou,
  ať se zlé čáry zaženou.

Májová noc! májová noc!
  první májová noc!

Sbor konečný.

Vyjdi, vyjdi, slunko jasné!
  zažeň pustou temnotu;
klam a lež ať na vždy zhasne,
  pravda vstane k životu.

Nad svévoli ať zvítězi právo,
  nad porobou svoboda;
co je choré, ať bude zdrávo:
  všemocná-tě příroda!

Májová noc! májová noc!
  první májová noc!

Panna a máti.

Růži v jara spanilosti
panna stoudná podobá se;
dokonaláť ve své kráse,
perla dechem nezkalená.

Máti však, jež dítky ctnosti
a své vlasti vychovává:
té rovného nic nestává —
před tou klekni na kolena!

Nad perly a nad korale
svěží růžový je vínek;
avšak ceny neskonalé
routa dodá a barvínek.

Cizí host.

Ples a tance, hudba hrála,
zpěv a žerty slyšeti;
a nevěsta jen se smála
v ženichově objetí.

„Vzhůru! služte, muži, ženy!"
volá ženich přeblažen;
„dům i sklepy otevřeny,
každému, co libo jen!"

Hrají, tančí: a za stolem
host neznámý tu se vzal:
„„Hoj! s nevěstou třikrát kolem,
svůj život bych za to dal!""

Jednou kolem potančili —
pominul nevěstě smích;
druhé kolo nastoupili —
ona bledá jako sníh.

„„Aj, co bledne má milenka?
či leká se paměti?
či snad těžko svého Zdenka
na své svatbě viděti?““

Takto, tanče kolo třetí,
on k ní šepce potichu,
a nevěsta bez paměti
klesá v náruč ženichu.

Hluk a zmatek — smíchy mizí,
všichni spějí na pomoc.
„Kdo? kde jest muž onen cizí?“
Pryč — a venku tmavá noc.

Hudba opět, tance, kvasy —
zmizela však veselost:
odneslť ji na vše časy
mladé paní cizí host.

Anděl strážce.

(V jedné besedě leta 1840.)

Vždycky mně říkala
má zlatá matička,
že má každý člověk
svého andělíčka,

a ten anděl boží
v štěstí i v nesnázi
že neviditelně
člověka provází.

Můj Božíčku milý!
jak jsme slabí lidi:
mne nejvíc to těší,
co mé oči vidí.

Ach, což vidí, vidí
krásných andělíčků:
z těch mi dej jednoho,
můj milý Božíčku!

Smolný var.

Dým se valí sloupem tmavým,
hluk slyšeti s praskotem,
v kotlinách se vaří žhavým
smolovina klokotem.

„Pojď, holečku, sem si sedni,
nechoď blízko plamene!
ná jablíčko! aj pohledni,
jak je pěkné červené!“

Vzavši jab'ko z ruky matce
laškuje si nevinně;
běží ještě podívat se,
jak to víří v kotlině.

„Dítě! Kriste na výsosti!!“
V tom se toky rozklenou,
z nich vynese dětské kosti
matka rukou spálenou.

Odchod.

Dívko, dívko! hodina mi bije,
doba temná mého odchodu;
těžce ňadra moje teskno kryje,
teskno odtud beru k průvodu.
Měj se dobře! Až se po okolí
zlatě rozevlaje šumný klas,
až ni jeho nebude již v poli:
pak tě spatřím, pak se sejdem zas.

Za rukojmí zanechávám tobě
svoji lásku — věř bezpečně jí!
důvěru v tě zůstavuji sobě,
s důvěrou pojím též naději.
Mysl má pevná-tě jako skála,
o nižto se vlna zlomuje;
dívko, dívko! budiž i ty stálá
v tom, co oko tvé mi slibuje!

Budiž stálá, když si tebe vnadně
pochlebenství za cíl vyvolí;
nalezneš sic lichotnější snadně —
srdcí upřímnějších nikoli!
Měj se dobře! Ve svém usouzení
nebe tvou i mou buď ochranou!
Jenom tělem budem rozloučeni,
duše věčně spolu ostanou.

Sbor

při otevření měšťanské besedy v Praze
dne 1. února 1846.

Zavzni plese po vší Praze,
jednoty zde stojí chrám:
kdo ji chováš v duši draze,
přistup sem a vítej nám!

Jedna duše v jednom těle,
jeden vždycky váže pás:
přítel staň se z nepřítele,
pak se postav mezi nás!

Buď si velký, buď si malý,
jen když čestnou mysl máš,
srdce věrné vlasti, králi:
podej ruku, ty jsi náš!

Rovnost a svornost
jsou naše práva:
kdo's o ně s námi,
sláva ti, slavá!

Perlový vínek.

(Ku památce svatby stříbrné Jeho Veličenstva císaře Ferdinanda V., léta 1856.)

Jsou v světě perly: když kam jedna padne
ač maličká je jako drobný hrášek,
záhubu nese, tráva pod ní vadne,
a tvrdý kámen rozsype se v prášek.

Nehledajíť jich v moři ve hlubokém:
ale v nešťastném srdci se rodíce
proudí se hojně zakaleným okem
a zůstavují rozorané líce.

Dosti těch perel ve světě je, dosti,
neubývát jich, ano spíš přibývá;
a kde se skytnou, utíkají hosti,
a mimojdoucí oči si zakrývá. —

Jsou v světě perly; kdež jich jedna padne;
kámen se pohne, dřevo k ní se skloní,
tělo hynoucí ožive a zmladne,
a s nebes anděl sstoupí dolů pro ni.

Těch darmo hledáš v moři ve hlubokém:
ve srdci vděčném časem se rodíce,
vstupují na svět blahojasným okem
a vráskovité ohlazují líce.

Vzácné to perly, po řídku jich nyní,
co v světě sobství s lichotou se točí;
bez srdce bývá vzaté dobrodiní,
i licoměrnost vhostila se v oči.

Ó blaze jemu, komuž dáno Bohem
těch prvých perel toky staviti:
však blaženější, blaženější mnohem,
kdo druhých uměl sobě dobyti!

* * *

Císařský Pane!

Ejhle teď o Tvém o stříbrném plese
perlový vínek Praha Tobě nese,
perlový vínek, v dar to jediný;
nejsou to perly srdce nešťastného,
ale jsou perly srdce přešťastného,
perly vděčnosti — slzy chudiny!

Ó nechtěj, nechtěj pohrdnouti jimi!
Však jsi je v srdce sám byl prve nasil,
ve srdce mnohá, ježto jsi byl spasil,
a protož kanou zraky blaženými.

Přijmiž ten vínek — ozdoba to skvělá,
důstojná Tvého Císařského čela!

Král duchů.

(Z Götha.)

Ký pozdní to jezdec větrem a tmou?
Otec to s dítětem, domů jedou;
synáčka milého v náručí má
a tiskne a hřeje a objímá.

„Mé dítě, což úzkostně tak se děsíš?“ —
„„Tatíčku, což krále duchů nevidíš?
hle krále se srstí a s korunou!““ —
„Mé dítě, jen vodní to páry jsou.“

‚Pojď, dítě milé, pojď ke mně sem!
zde krásně si spolu pohrajem;
má louka je pěkná, květnatá,
a máti moje má šat ze zlata.‘

„„Ach táto, tatíčku, slyšíš-li nyní,
jaké mi král sliby tajně činí?““ —
„Spokoj se, mé dítě, a bázně nech;
suchéť to listí šumí po sadech.“

‚Pojď, dítě zlaté, pojď jen se mnou,
mé dcerky ti pilně sloužit budou;
  mé dcerky, ty v noci tance mají,
  ve spánek tě tancujíc uzpívají.“

„„Ach tato, tatíčku, což nevidíš
těch dcerek královských tam vody blíž?““ —
  „Vidím, vidím to, mé dítě milé:
  vrby jsou to šeré a vyhnilé.“

‚Aj rád tě mám, jsi švarný, musím tě mít;
a sám-li nepůjdeš, chci síly užit!‘ —
  „„Ach táto, tatíčku! již po mně sahá,
  král duchů již v moci své mne má!““

I hrůza jest otci a dává se v cval,
své úpící dítě v náručí jal;
  přijíždí do dvorce v mysli traplivé,
  leč dítě v náručí již — neživé.

Píseň Illyrův.

(Ze zpěvu dra. Demetra „Grobničko polje“ v časop. Kolo, 1842.)

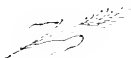
Volně větrem ptáče lítá,
volně skáče zvíře v poli;
a já chtěl bych nést okovy,
u cizince být v nevoli?
Kdo by nechtěl umřít prve,
ó ten není z naší krve!

Vím, že moji pradědové
někdy vládli světem celým:
a já mám jich jazyk tajit
před cizincem, před vetřelým?
Kdo by nechtěl umřít prve,
ó ten není z naší krve!

Radší sám své dítě skolím,
v srdce nůž manželce vrazím,
prve nežli před cizincem
v otrockém se prachu plazím.

A kdo též učinit lení,
ó ten z naší krve není!

Raděj sám svůj krov zapálim
a v horoucím zhynu hrobě,
prve nežli, co mé právo,
cizinec přivlastní sobě.
A kdo též učinit lení,
ó ten z naší krve není!

Svatojanská muška.

(Z illyrského.)

Zašlo slunce, denní svíce,
tmy pokryly pole, lesy,
aby lásky důvěrnice,
hvězdy, vyšly na své plesy.

A já čekal na milenku
podle dvora na ústraní:
tu zašustne cos v okénku,
a já s hůry dostal psaní.

Toužebností hořím celý,
co mi píše moje milá;
ale tmy mně záviděly,
darmo tužba moje byla.

Ani měsíc vycházeti
nechce, to nebeské oko,
a hvězdičky, jeho děti,
ach! ty jsou mi převysoko.

A má tužba vždy se vzmáhá
tak, že chtěl bych bez lekání
čísti slova ta předrahá
při hromu a při blýskání.

A tu v trávě a tu v kvítí
na mé štěstí prostřed sadu
křidlatý se hmyzek svítí,
zlatý zpředu, lesklý vzadu.

Chytím jej, a jak mé žití
milá mi ta muška malá,
neb jak sobě poraditi,
láska má mi pošeptala.

Živý plamének mi slouží
za svíci tu na papíře,
a co srdce zvědět touží,
odhalí mi malé zvíře.

Dík a chvála neskonalá
tobě, světýlko mé drahé,
ty hvězdičko luhů malá,
drobná jiskro lásky blahé!

Nelze se ti odměniti,
něžné zvířátko, leč písní:
tou chci tobě vděčen býti
za pomoc v té srdce tísni.

Ty jsi démant Bohem daný
na ozdobu jaru, létu,
dílek slunce, ponechaný
k potěšení trávě, květu.

Sama zlatá záře mizí,
kde tvůj zlatý svítí plamen,
jakoby to v zlato ryzí
zasazený drahý kámen.

Ty jsi země zřítelnice,
den, jenž semotamo letí,
obraz nadzemské děvice,
již jen v noci lze viděti.

Bodejž ti vždy blaze bylo
na tvé pouti, muško drahá,
mednou rosou tě krmilo
milé nebe, země blahá!

Zazděná.

Všickni se lidé rozplakali,
když mladou paní zazdívali;
pán zasmušilý v okně stál,
sám jediný on neplakal.

Přilítla s nebe holubice,
snesla se k paní do temnice:
zvala ji, zvala k veselí,
a dvě pak odtud letěly.

Přilítla černá z pekla vrána,
i navštívila v okně pána:
zvala ho, zvala k veselí,
a dvě pak odtud letěly.

Tužba dívčí.

(Z finského.)

Kdyby můj miláček přišel,
můj souzený kdyby přišel,
políbila bych ho v ústa,
byť i vlčí krev měl na nich;
stiskla bych mu mile ruku,
byť i držel hada v dlaních.
Kéž by vítr nám rozuměl,
vánek jarní mluvit uměl:
slůvko dal by, slůvko vzal by,
poslíčkem dvou milujících
semotamo běhával by.
Raděj nechám panských jídel,
ni pečínek nechci kněžských.
než opustím já milého,
létě si přivábeného,
zimě si připoutaného.

Ohlas žalmu 45.

Dobré v srdci zrodilo se slovo,
slovo dobré z úst vychází v jevy;
jazyk můj co péro písařovo:
o králiť mé vypravují zpěvy.

Požehnán jsa Bohem věky věků,
v slávě své jsi lidských synů vyšší:
postava tvá jasná plna vděků,
a rty tvoje milost vůkol dýší.

Opásej se mečem, reku jasný!
prokaž důstojenství své a slávu;
výpravy tvé braně buďte šťastny,
anať mysl k mírnosti a právu.

Pravice tvá hrozná v svatém boji,
ostré jsou i prudké tvoje střely:
národové padnou k noze tvojí,
v srdce probodneš své nepřátely.

Trůnu tvého základ mocný, stálý,
v Bohuť pevná čáka tvá, ó pane!
žezlo říše tvojí, jasný králi,
žezlo upřímnosti svrchované.

V spravedlnosti maje zalíbení,
v nenávisti chováš bezbožníky;
protož olejem tě utěšení
pomazal Bůh na tvé současníky.

Přístojíť i po pravici tobě
choť královská, zření majíc na tě,
všecka slavná v drahé své ozdobě,
roucho její protkávané zlatě.

Slyšiž a viz, nakloň ucha svého,
dci královská, i zapomeň v dáli
na svůj národ, na dům otce ctného,
zlíbilať se krása tvoje králi.

Místo předků syny budeš míti,
knížaty vší země podle práva;
budouť pamět jména tvého ctíti,
a v národech tvá pokvete sláva.

Ohlas žalmu 140.

Zbavil jsi mne, Pane! od člověka zlého,
od těch, kteří lstivě záhubu mi strojí,
jed ukrývajíce v hloubi srdce svého,
a na každé ráno sbírají se k boji.

Vysvobodil jsi mne, Bože Hospodine!
od rukou ukrutných muže bezbožníka,
od hada lítého, jenž se v trávě vine,
sprostiti's mne ráčil — budiž tobě díka!

Polékli jsou pyšní svá osidla na mne,
o mé bezživotí uložili roky;
roztáhli mi v cestu léčky svoje klamné,
umyslivše moje podraziti kroky.

Já však řekl Pánu: Bůh můj silný jsi ty!
ty štítem pokrýváš hlavu mou v čas boje;
ty jsi moje spása, hrad můj nedobytý —
vyslyš, Hospodine! vroucí prosby moje:

Nechtěj dopouštěti, Pane nebes kůrů!
by své předsevzetí provedl zlý škůdce;
nedávej bezbožným vztýčiti se vzhůru:
poraženi buďtež, i zlý jejich vůdce!

Račiž učiniti, Hospodině Bože!
aby jich zločinství jim na hlavu spadlo:
ve hlubokých jamách budiž jejich lože,
a řeřavé uhlí jejich pokryvadlo!

POZNAMENÁNÍ.

J. Kohout

J. Kohout

Z kritického rozboru Jar. Vrchlického.

Všecky čelnější basně Kytice jsou basnickým zpracovanim znamých pověstí. V látce samostatně vytvořené, vymyšlené nebo z různých prvků pozorování zbásněné a skombinované jeví se především básník v spisovateli; v látce převzaté odjinud a pouze zpracované jeví se opět v první řadě v spisovateli umělec. Zde lze nejlépe posouditi, co z dané nebo zvolené látky umělec vytvořil, kde chybí taká prvotní norma tvoření, jest těžko posouditi pouze uměleckou stránku spisovatelovu. Z té příčiny záleží v epické poesii pramalo na původnosti látky, a mnohý velký básník ani se neostýchal vzíti třeba z básně cizí podnět k novému útvaru vlastnímu. Tak i známé sujety Erbenových ballad ve své původní formě jsou jen měřítkem Erbenovy umělecké výše. Stačí přečísti některé ve známých sbírkách Němcové, Mikšíčkově neb i Erbenově. Nejnápadnější je tento poměr při básni »Záhořovo lože« u přirovnání k pověsti, jak ji polské Klechdy vypravují. Zde Erben dostihl stupně mistrovství svrchovaného.

Zdálo by se na první pohled, že jednalo se pouze o objevený zlatodol. Erben uhodil šťastně na pověst národní, mohl sám pokračovati, a když ne on, mohli tak jiní. Avšak zde je právě překážka. Ne každá pověst stojí za básnické zpracování. Třeba tu něčeho více než nakupení fantastických nebo příšerných událostí, něčeho více než trochu alliteraci, assonanci, antithesí a jiných figur. Co v první řadě dělá pověst národní

způsobilou k básnickému zpracování, jest ethické jádro, které v ní básník musí buď objeviti aneb v ni vložiti. Bez toho to nejde. Dostanete jinak pouhou romantickou příhodu, v hladké, třeba i v duchu národním podané formě, ale celek neuchvátí, nedojme. Třeba ethické myšlénky, byť třeba nebyla vyjádřena závěrečným didaktickým dvou- nebo čtyřverším, ale v pověsti musí být jako perla v škebli dřímající. S tohoto stanoviska objevuje se Erbenův duch v světle ušlechtilého idealismu, volba jeho látek, vyslovujících nebo tlumočících věčné a obecné pravdy ethické, ukazuje na ducha zvlášť spanilého a hluboce myslícího. Výbor látek zřejmě hlásá ono pochopení ducha a individuality národní, kteréž u Erbena vším právem ceníme a slavíme. Jen význačné stránky fysiognomie ducha národního došly zde povšimnutí, rozvinutí, illustrace. Cit lásky mateřské, ze všech nejsvětější a každému nejpřístupnější, našel v »Pokladu« a »Vodníku« skvělé oslavy; idea mravní očisty za viny spáchané je nejhlavnějším motivem skladeb Erbenových, jest útkem »Svatební košile«, kde za vinu relativně malou, okamžité zoufání nad životem, následuje velký trest duchové jízdy a děsného zápasu v umrlčí komoře, a přivádí katastrofu »Štědrého večera«, kde smělé a všetečné nazírání v taje budoucí je trestáno vyplněním krutého osudu. Pykání a trest viny spáchané, očista jest dále osou i ostnem »Zlatého kolovratu«, »Holoubka« a »Záhořova lože«, ano i »Vrby«, kde básník kárá vnikání v dílnu přírodní a její taje. I v »Liliji« se shledáváme s těmito prvky. Obě tyto posled jmenované básně dýší hloubkou pantheismu, vůní onoho života intimního, který vedl Slovan s přírodou, tak že nejen se zvěří, stromy a květy cítil a s nimi se totožnil, nýbrž i v záhrobním svém osudu nejednou s nimi dále se poutal. Z několika málo básní Erbenovy Kytice lze sestrojiti celého člověka českého, jaký byl ve svém původním nezkaženém stavu, v nejtajnějších a základních rysech své bytosti. Vidíme,

jaká to byla měkká, dobrá duše, jak harmonisovala s přírodou a jak i tam, kde podléhala živelní síle a přemoci hmoty, zachovala si rys velkosti a vznešenosti. Vidíme, jak těsné a tuhé byly svazky pokrevní přízně, jak cit domácnosti a rodinného příslušenství byl svatý a silný. Jak pouze z nadbytku lásky neb zoufalství dávala se tato měkká, ale jinak věrou pevná duše svésti k okamžitému pobloužnění, kteréž pak heroicky odpykala. Vezměte na př. jen »Polednici«, báseň každým řádkem klassickou. Patrně jen z okamžitého překypění hněvu dává se strhnouti křikem dítěte již unavená matka k osudnému slovu:

Pojď si pro ň, ty Polednice,
pojď, vem si ho, zlostníka!

a hle, děsný trest jde v zápětí této jen z okamžitého naladění vzniklé viny. Taktéž i v »Svatební košili«, kde zoufající dívka se dává svésti k prostému dilemmatu:

milého z ciziny mi vrať,
aneb život můj nahle zkrať.

A jaký trest následuje! V jádru je tato chybující česká duše vždy dobrá. V »Pokladu« matka zapomíná svého dítěte jen z přílišné lásky, kterou chce mu připraviti lepší los v životě nakupením a zmocněním se cizího zlata. Zde jako v »Svatební košili« vina vzniká jen z přebytku lásky, tam k milenci, zde k dítěti; sprosté pohnutky zde pakou nebyly. Kde se však přece objevují, jako v »Zlatém kolovratu« nebo v »Záhořově loži« a v »Holoubku« (hrabivost, loupež a vražda), tam je trest neodvratný a báseň končí tragicky. Těchto skladeb je však méně, vidíte dobré srdce Erbenovo, vidíte všady více smíru a světla než stínu. Ve »Vodníkovi« básník obětuje raději dítě, jen aby zachránil matku. Všimněte si analogické básně Nerudovy, v níž matka vzrůstá v rozměry heroické,

a můžete třeba diskutovati o stanovisku obou básníků dle libosti. Také u Erbena zřídka kdy člověk podléhá slepým mocem živelním nebo demonickým, vykoupení a očista je zlatou aureolou jeho poetické koncepce a dodává básním jeho hluboké ethické ceny.

Vedle této řekl bych filosofické stránky skladeb Erbenových je stránka jejich kulturní důležitá. Zde vedle umělce, který určoval mez a míru výčtu, obrazu a popisu, promluvil folklorista, hluboký a podrobný znalec mravů, obyčejů, pověr, rčení a mluvy svého národa. Stačí uvésti v ohledu tom dvě znamenité skladby, »Štědrý den« a »Vodník« a poněkud i kantátu »První májová noc«. V těch jeví se znalec duševního života svého národa převahou, všade jinde nesčetnými detaily, místy často jedním obratem nebo šťastně zachyceným úslovím, vhodně pronesenou sentencí. Neznám tak hned básně, ze které by dýchal tak nevýslovně dumný a přece silný dech národní, jako jsou sloky II. části »Štědrého dne«, začínající apostrofou:

Hoj, ty štědrý večere,
ty tajemný svátku!

Celá intonace »Holoubka« je něco tak ryze našeho, tak z jádra bytosti české čerpaného, že těžko najíti strunu analogickou. Totéž lze říci o III. části »Vodníka«, kterou, jak se stupňuje k závratnému konci v části následující, počítám se »Záhořovým ložem« a s některými místy »Svatební košile« k nejkrásnějšímu a nejsmělejšímu, co českým slovem kde bylo napsáno. Nejbohatší ovšem byla by žeň našeho pozorování po stránce ryze poetické. Zde bychom musili citovat ustavičně. Obmezíme se jen na věci nejdůležitější, ostatní najde si bedlivý čtenář snadno sám, i více příkladů si najde, třeba jen obrátiti několik listů do zadu.

Erben jest znamenitým malířem přírody a specificky české přírody. Není ovšem detailistou v moderním směru, nezastaví

se u předmětu a nelibuje si v minuciosním kreslení travičky a lístečku, maluje vždy jen širokým štětcem, velkými, význačnými rysy, ale tak, že krajina rázem se objevuje jako obraz před námi s celým svým ovzduším i naladěním. Nejlepší doklady v oboru tomto nám podává »Záhořovo lože«, báseň vzácné ceny, jediný velký skvost poesie Erbenovy. Již úvodní verše plastickým líčením jeseni budí přiměřenou náladu v mysli čtenářově. Několik těch řádek jen dýše melancholii podzimku. Rovněž tak kouzelně, ač ještě stručněji dotýká se básník jara. Tož Erbenovo umění záleží v tom, že v líčení přírodním se nevyčerpává, nýbrž jen čtenáři napovídá, jen se lehce dotýká struny, která pak v mysli čtenářově dále zvučí tóny příbuznými. Čtenář si každý jeho obraz domaluje. A je mu to snadné, neboť jde vždy o kraj domácí, ve kterém vyrostl, kde jest od dětství doma. Jemu stačí říci: »Okolo hřbitova cesta ouvozová«, a známe všickni ty naše české venkovské hřbitovy, a již je vidíme před sebou.

Sám genre poesie Erbenovy nepřipouštěl mnoho popisu. Za to jinou stěžejní vlastností skladby jeho vynikají: vzácnou dramatičností. Tu shledáte všade. Nejen v mistrném založení jednotlivých skladeb, nejen v osnově a přiostření scen, nejen v dialogu místy střelhbitě beze všeho sprostředkování se střídajícím, nýbrž i v břitkosti obratu a slova. Nejznamenitějším k tomu dokladem je celá »Svatební košile«, nejeffektnější umělecký kus Erbenův. Od monologu dívčina až k příšernému dialogu po celou divokou noční jízdu, k vysoce krásnému závěrku v umrlčí komoře jeden dramatický vzruch a proud prochvívá celou báseň. Otázky a odpovědi jsou krátké, úsečné, dorážejí na sebe jako rány dvou křižujících se mečů. Vedení dialogu v této básni považuji za kus básnické virtuosnosti. V každé snad pověsti Erbenem zpracované setkáte se s monologem nebo dialogem, tímto základním fermentem dramatické skladby, a vždy zachází s ním Erben mistrovsky.

Vezměte na př. »Zlatý kolovrat« nebo »Vodníka«, »Vrbu« nebo »Liliji«. V epicky klidnějším »Záhořově loži« konejší se dialog ve vážném rozměru skladby a ustupuje na roveň líčení a popisu, v »Holoubkovi« pak mění se docela v jistý druh antického choru, který z čista jasna do básně se míchá a v prvních dvou slokách odstavce druhého: »Běží časy, běží,« atd. jednoduchostí a velkou prostotou výše opravdu antické dosahuje.

* * *

Erben nikdy neplýtval slovy v básních svých. I zde klassické »Záhořovo lože« důkazem nejpádnějším. Jakby jiný básník snadno byl sveden při příležitosti líčení muk pekelných, kteréž zde poeta předvádí v trojí účinné gradaci. Čtyři až pět řádků nanejvýš stačí mu, aby popsal pekelnou lázeň neb objetí pekelné děvy. Jinde je stručnosti té ještě více, tak že některé skladby, jako na př. »Lilije« trpí již částečně nejasností.

Nepřekonán zůstává Erben po stránce zvukové svých básní. Nakupiti mnoho, byť i výborných rýmů, není ještě uměním, vše má míti své místo a díti se v pravý čas.

Trefně někdy Erben užívá rýmů u prostřed verše. Tak v »Svatební košili«:

a než-li zvíš, jsou tobě blíž,
má milá, nic se nebojíš?

Maně připomíná nám toto místo analogickou zvukomalbu v jedné básni Pœově:

Oh, lady bright! can it be righ—
this window open to the night?

Za povšimnutí stojí čtyřzvuk:

Ach, pro Boha! ten kostel snad?
To není kostel, to můj hrad!
Ten hřbitov a těch křížů řad?
To nejsou kříže, to můj sad!

Jak vysoce originální je zvukomalbou rým ve »Vodníku«:

a na topole podle skal
zelený mužík zatleskal.

Slyšíme zrovna ten tlesk rukou, provázený škodolibým šklebem a smíchem.

V tomto ovládání zvukové části básnické skladby lze se stále mnoho učiti od Erbena. Tak »Poklad«. Celá báseň je zvukově vysoce zajímavá. Zbudována jest na několika motivech, které ustavičně vhodně se střídají a proplétají vždy v jiném a jiném zabarvení. I stejné rýmy a slova se opakují, tak že v sluchu vám stále zvoní ohlas staré hudby, nežli básník novým odstavcem novou strunu rozezvučel.

Na pahorku mezi buky
kostelíček s věži nízkou . . . .
Bože, jaká tu to změna . . . .
V kůru tam se právě pěje
Krista Pána umučení . . . .
Tu kde z divokého klestu
veliký čněl kámen v cestu . . . .
Hoří, hoří dva ohňové . . . .

a pak motiv dítěte: »Mama, volá, mama, mama«, zdají se mi býti nejvýznačnější z těchto řekl bych příznačných motivů básně. Vezměte si práci a stopujte, jak motivy tyto se spojují a proplítají v postupu skladby, všimněte si, jak kde pustil básník na chvíli celý motiv, podržel aspoň slovo, neb aspoň

rým. Tak zvuk ena, který se poprvé objeví ve verši: »Nějaká to veská žena« se vrací hned čtyřzvukem v řádcích začínajících: »Což zde nejsem u kamena?« vytryskne něco dále opět: »A čím dál přichází žena«, ještě dále »celá stojí oslepená«, hned po tom trochu níže, zaniká na čas v části třetí, aby se opět ve čtvrté objevil trojzvukem. Snadno stopovati přechod jiných zvuků v této básni, místy dosažen effekt nahodilým na oko opakováním, na př.:

Kámen v cestu postavený,
postavena celá skála, nebo
Vidí, vidí, co zde vidí

výborně ohlas v lese, napodobující volání:

Dítě drahé — drahé — drahé!

Krásných obrazů a obratů je v Kytici celé moře. Snad jsme již příliš uvykli. Některé jsou originálností svou a případností frapantní. Uvádím jen ze »Svatební košile« krásný, přírodě přímo odloudění detail:

jenom po bílém obleku
zablesklo se jest v útěku

a ze »Záhořova lože«, kteréž jest pokladnicí kras prvního řádu:

a jako světluška večer létající
leskne se podiv v pěkné jeho líci. *)

---

*) Takových obrazů, patrně z přímého názoru vzniklých, má vedle Erbena z básníků našich nejvíce Mácha. Některé obrazy básníka tohoto přímo zarážejí svou pravdivostí a životností a dávají zřejmý důkaz, že romantismus jeho nebyl nijak — jak se v leckterých kruzích za to má — jen vyčtený, nýbrž že byl podstatnou částí jeho bytosti. Kdo trochu šel po stopách poesie Máchovy — v Litoměřicku, Kokoříně, Křivoklátě, Tejřově a jinde — byl nejednou překvapen touto pravdivostí jeho obrazů. Vzpomeňte jen na věž zříceniny Kokořínské, s její tuším

Jednotný zákon rhytmický v některých pasážích Erbenových básní ovšem stanoviti nelze. V příčině té zvlášť je »Záhořovo lože« vysoce zajímavé. Z básně té nejlépe vidíme, jak Erbenovi bylo jediným zákonem české ucho. Zde vycházel docela od národní české písně. Jsou v »Záhořově loži« verše, kterých do umělého rhytmu nevpravíte, a přece tyto verše i přes všecky nepravidelnosti vůči moderním zásadám jsou krásné. Sem tam najdete i stopy jakéhosi rhytmického parallelismu, proti kterému však, chcete-li jej stopovati dále, básník sám hřeší ihned ve verši následujícím. Tak na př. čtete zcela hladce

zůstaň zde u nás, jsmeť dobří lidi,
dobrého hosta každý rád vidí,

kdežto korrespondující si verše

Vítr od západu studeně věje,
a přižloutlé listí tichou píseň pěje

nevpravíte do žádného vzorce, a přece čteny jsouce přirozeně mají svou hudbu a působí na svém místě. Nechci zdržovati jinými ukázkami, čtenář sám najde a srovná. Ve mně dlouhým pozorováním rhytmiky Erbenovy ustálilo se přesvědčení, že ať již s vědomím nebo bezvědomky básník užíval různých prvků antických meter přízvučně.

nyní již uvadlou jedlí na cimbuří, kterou Mácha tak trefně srovnává s pérem za kloboukem loupežníkovým. Zní to romanticky, ale jak je to pravdivé! Nedávno podal mi zajímavý doklad k této životnosti Máchových obrazů přítel T. Navštívil Karlův Týn. Při prvním objevení čarokrásné budovy ozval se nad lesnatými stráněmi dumný zpěv žežulky — živá illustrace k jedné z nejkrásnějších Máchových písní, detail při vzniku písně skutečnosti patrně odloučený. Kdo zná skalnaté útvary pískovcové v severních Čechách, ocení teprve pravdivost Máchových popisů v „Cikánech“ — zde příroda byla fantastická, básník byl jen pravdivý.

Nejednou řeklo se, že poesii definovati nelze, že dlužno ji vycítit. Je to pravda, byť to mělo i jakousi příchuť pohodlnosti na straně toho, kdo chválí, i toho, kdo chápati nechce neb nemůže. Jsou věci, kterých nikdo nepochopí, než zase jen básník, a věci, které pochopí právě jen jejich básník. Zde ovšem přestává rozhovor, zde nutno se nechati vésti jen citem a dojmem. Na štěstí nejsou pouze tyto stránky v díle uměleckém, které není tak docela ve všem subjektivní. Jiné stránky básnické skladby i tomu, kdo pro poesii absolutního smyslu nemá, přímo hlásají mistrovství svých původců. Je to na př. zevnější stavba básně. V té se po mém rozumu jeví umění původcovo nejurčitěji. Vezměte »Svatební košili« a hleďte si ji představiti v rozměru »Záhořova lože« nebo »Holoubka«, v rozměru a stavbě této básně, a co chci říci, bije zajisté každému do očí. Zde Kolumbovo vejce. Proč klidnější »Poklad« psán je povážlivým trochejem, a divoce vzrušená »Svatební košile« nepokojným vířivým jambem, proč legendární »Záhořovo lože« si libuje v malebném širokém verši legendárním, který svými nepravidelně rozházenými daktyly tak divně dojímá?

Zde tajemství genia, ale přesvědčuje, nebo kdo má uši, slyší je a neodolá.

Mohl bych ještě leccos říci, ale vidím, že dávno již přestoupil jsem míru určenou. To však je právě údělem opravdu velkých děl uměleckých, že pracují v čtenáři a diváku dále, že vzbuzují nové a nové dojmy, představy a myšlénky. Kytice je sbírka rázu takového, nejste s ní nikdy u konce a vždy rádi se k ní vracíte. Voní v český náš život ustavičně, a nechť se děje, co děje, k milému jejímu půvabu vrátíte se vždy rádi. V ní našel ryze český duch klassického výrazu, ona je po výtce knihou českou. Tím líp, že jest vedle toho tak dokonalým dílem uměleckým.

* * *

Poznámky básníkovy.

Kytice.

Pověst o prvopočátku mateřidoušky, jak tuto jest uvedena, vypravuje se v bývalém kraji Klatovském v Čechách, i pošla bezpochyby z pouhého výkladu slova samého: mateři douška, t. j. matčina duše, jakož pak ta bylina i také v polském macierza-duszka neb macierzanka a v jihoslovanském vůbec materina dušica slove. V jazyku staroslověnském jmenuje se prostě dušica, čehož i Rusové tak užívají.

Poklad.

(Str. 9.) Pověst i jinde v Evropě známá, jen v okolnostech rozličně se proměňující. V staré literatuře české nalézame ji vetkanou v legendě o sv. Klimentu papeži. Trajan, císař Římský, dal totiž sv. Klimenta utopiti v moři, kázav jemu mořskou kotvu k hrdlu přivázati. Legenda vypravuje, že každého roku v den jeho skončení až do sedmého dne na tři míle moře se rozstupovalo, a poutníci tam po suchu vcházejíce, nalézali chrám mramorový zázračně spůsobený, a v něm tělo sv. Klimenta v krásné skřini. Tu také jedna žena se svým dítětem den sedmý rozstoupení mořského k hrobu přišla; a když ji zatím děťatko usnulo, počalo nenadále moře řváti, zase se zavírajíc. Tu ta žena ve velikém strachu s jinými lidmi, i dítěte zapomenouc, na břeh utekla; ale pomyslíc na dítě žalostně volala a plačíc dlouho hledala, zdali by moře asi mrtvé dítě její na břeh vyvrhlo. A když se již do dítěte rozpačila, vrátila se domů a to celé léto strávila v žalosti. Potom po roce, když se moře rozstoupilo, před jinými lidmi první k hrobu sv. Klimenta se utekla, a tu pohleděvši spatřila, ano dítko její na témž místě, kdež je byla ostavila, spí. I zbudila je a s velikou radostí je k sobě tulíc tázala se, kde ten celý rok bylo? Dítě pak odpovědělo: „Nevím, byl-li jest rok, ale jen jednu noc přespalo jsem.“

(Str. 9. ř. 16.). „V kůru zpívají pašije.“

Vypravuje se, že v týden pašijový v ten čas, když se v kostele pašije zpívají, otevřeny jsou poklady zemské; na čemž tato pověst osnována.

Svatební košile.

(Str. 31.) Tato pověst vypravuje se v Čechách dvojím, podstatně rozdílným spůsobem; ano jsou i pozůstatky narodních písní, jimiž se u nás opěvala. V jedné z nich pobízí umrlec dívku, aby šla s ním, těmito slovy:

Vstaň se, má milá! vstaň se šněrovat,
čas můj uchazí, nemám kdy čekat:
můj kůň je rychlý jak střelná rána,
ujede s námi sto mil do rána.

Pověsti a písně národní, ježto vypravují, že umrlý z hrobu vstav, přišel pro dívku, kterou za živa miloval, aneb i také pro svou milou sestru, nalézají se téměř u všech Slovanův a též u jiných národův. Srbové mají píseň, že zemřelý Jovan přišel na koni hrobovém pro sestru svou Jelicu. Slováci vypravují, že dívka přivolala mrtvého miláčka svého, v kaši vaříc umrlčí hlavu, kterážto varem vydávala hlas: „Pojď, pojď, pojď!“ Též Malorusové mají podobnou píseň jako je srbská. Pověst ruskou v báseň oděl Žukovský, a tolikéž Mickievič pověst polskou aneb litevskou. Bürgerova německá Lenora známa jest vůbec. V národní písni skotské vypravuje se, kterak mrtvý Vilém přišel pro svou milou Margretku: a stará píseň bretaňská opět líčí bratra, kterýž v bitvě padl a potom v noci odvezl svou milou nešťastnou sestru, jménem Gvennolaik, na onen svět. Tato podivuhodná rozšířenost jednoduché pověsti mezi národy od sebe místem i jazykem vzdálenými ukazuje zjevně na starý její původ. Příbuzny tomu jsou také pověsti o upířích a vlkodlacích, ježto se tolikéž jak u všech Slovanů, tak i u mnohých jiných národů evropských nalézají.

(Str. 44.) „Tvé tělo bílé, spanilé,
bylo by co ty košile.“

t. v kusy roztrháno. V pověsti slavonské zůstavuje dívka upírovi, jehož se podobným úskokem zbaviti chce, svůj kožíšek. Když pak přijde hodina půlnoční, sežere upír nejprve kožíšek a potom si jde pro dívku, ježto se doma byla zavřela. Upír

tluče na dvéře; dívka pak výmluvami zdržuje ho venku dotud, až kohout zakokrhá.

Polednice.

(Str. 45.) Jako půlnoc, tak i pravé poledne má, dle podání lidu, své zlé bytosti, ježto zvláště od jedenacté hodiny do dvanácté svou záhubnou moc provozují. Tyto druhé slovou polednice nebo poludnice, aneb jen vůbec divé ženy. Proto se také neradí v pravé poledne choditi po lesích, neb žeby divá žena na člověka poslala blud.

Zlatý kolovrat.

(Str. 48.) Táž pověst naléza se také ve sbírce Boženy Němcové. Mimo to nacházím podobnou mezi skazkami jihoruskými.

(Str. 56, ř. 5.) „Podej mi, chlapče, živé vody.“
Živá voda znamená vlastně vodu letní tekoucí: mrtvá pak vodu zimní, led. Živé připisuje se v pověstech slovanských moc taková, že všeliké tělo, byť již i bylo zpráchnivělo, obživne zase, jakmile v ní bude pohřiženo. Kdyby ji kdo vylil do moře, hořelo by moře plamenem. V pověstech ruských udává se rozdíl mezi živou a mrtvou vodou takto: vodou mrtvou může rozsekané tělo srůsti, živá pak dá tomu srostlému tělu zase život. Patrno jest, že se tím vlastně mínila obecná vody posilující a oživující moc.

(Str. 60, ř. 6.) „Vrrr — zlou to předeš nit!“
Jako tuto vyzrazuje se spáchaná vražda vrčením kolovratu, tak v jiné, Čechům, Polákům i Malorusům obecné pověsti to činí z vrby píšťalka.

Štědrý den.

(Str. 63.) Nižádného dne do roka neprovozují se u Slovanů tak obecné věštby, jako právě na štědrý večer. Hospodář, hospodyně, mládenec i panna, každý hledí se věštbami dověděti, co mu příštího roku nastává. Způsobové takového věštění jsou velmi rozliční, ano téměř ani všickni vyčísti se nedají. Jeden z nich, u nás velmi obyčejný, kterým děvčata zvěděti chtějí, kdo jim za muže souzen jest, tuto se popisuje.

(Str. 64, ř. 12.) „Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce“ atd.

Hospodáři daruje se na štědrý večer štědrovka neb houska, která znamená přání, aby hospodář příštího roku měl všeho hojnost a zvláště aby se jemu na poli zdařilo obilí. Co od večeře zbude, dává se kravám, aby hojně dojily. Kohoutovi dá hospodyně proužek česneku, aby byl bujný, a slepicím hodí hrst hrachu, aby snesly mnoho vajec. Rybí kosti, ježto zůstanou od večeře, zakopají se pod ovocné stromy, aby příštího roku byly úrodné. A poněvadž toho dne až do večeře zachovává se tuhý půst, slibuje se dětem, které se postí, že v noci uhlídají zlatoušky neb zlatá prasátka.

(Str. 65, ř. 16.) „Liché Vědy."

Staročeské slovo věda srovnává se s ruským vědma i věduňa a s polským vidma, a znamená věštici neb čarodějnici, pocházejíc od slova viděti a tudíž věděti. U Srbů zachovala se památka slova toho ve slohu vědogonja, t. kdo vědy honí; jinak říkají nyní Srbové vůbec věštica. Ve staroslověnském vyskytuje se slovo vědec, t. kdo něco ví nebo zná, v naší nové češtině znalec: což v rodě ženském opět ke slovu věda přivádí.

Holoubek.

(Str. 73, ř. 19.) „Komu's namíchala,
neobživne více."

Namíchati někomu t. jedu, říká se vůbec místo otráviti někoho.

(Str. 74, ř. 15.) „Na doubku sedává
bělounčký holoubek."

V národních písních a pověstech slovanských zjevuje se duše člověka, kterýž umra žádné viny na sobě neměl aneb i viny své se byl očistil, nejraději v podobě bílé holubice; a v té míře, jakož kdo vinen, holubičí postava duše přijímá barvu tmavší, neb i jinou postavu ptačí na se béře, až konečně pak duše zločincova v krkavce se proměňuje. Viz i píseň „Zazděná" na str. 163.

Záhořovo lože.

(Str. 77.) Pověst v Čechách, v Polště i v Lužici známá. České jméno Záhoř zastupuje v polské pověsti Madej, v lužické Lipskulijan. Obsah i směr té pověsti vykazuje původ její v počátek časů křesťanských.

(Str. 87, ř. 16.) „Nuže ať obejme pekelnou dévu."

Letopiscové čeští dávají zprávu o jistém usmrcujícím stroji, železná panna nazvaném, jímžto šlechticové, kterých soud katu v ruce vydati nechtěl, pro zločiny své byli odpravováni. Taková železná panna stála také někdy v síni Bílé věže v Praze.

(Str. 96, ř. 6.) „Vznášejí se dvě holubice bílé."

Viz poznamenání ku předešlé pověsti „Holoubek".

Vodník.

Paměti hodno jest, že všecky báječné bytosti vodní, podle pověstí slovanských i jiných národů, jistý ráz ukrutnosti na sobě mívají, tak že, když na člověku pomstíti se nemohou, na svém vlastním rodě pomstu svou vylévají. Ostatně sluší věděti, že táž pověst vypravuje se také o lesním muži, kterýž chytiv dívku, sedm let za ženu ji u sebe choval, a když potom od něho utekla, z pomsty dítky své s ní zplozené rozrhal. Podobnou pověst o Vodníkovi, v národní pověst uvedenou, mají Lužičané.

(Str. 97, ř. 11.) „Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije niť."

Takto zpívá sobě, dle našich pověstí, Vodník, když sedě v noci na topolu při vodě, botky sobě šije.

(Str. 101, ř. 13.) „Starosvati — černí raci."

Starosvati znamenají v severních Čechách tolik, co u Jihoslovanů svatové, t. ti, kdo ženicha, když jde pro nevěstu, doprovázejí.

(Str. 101, ř. 16.) „Mokře chodí v suše."

Vodníka, prý, snadno jest mezi lidmi poznati, mimo jiné také po tom, že mu vždy ze šatu z levé strany kape.

(Str. 101, ř. 17.) „A ve vodě pod hrnéčky
střádá lidské duše."

Bubliny, ježto někdy ode dna hlubokých rybníků a jezer nahoru vycházejí, tak jako by byl někdo poklopený hrnéček převrátil a vzduch z něho pustil, daly příčinu k pověsti, že Vodník dole chová duše utopených pod poklopenými hrnéčky.

(Str. 101, ř. 20.) „S zelenými vlásky.“

Vodník i jeho děti mají, dle pověsti, zelené vlasy.

(Str. 104, ř. 13.) „Neobjímej matky své
ani duše jiné.“

V pověstech našich, a zvláště takových, kdo někdo z jiného jakéhokoli světa na tento se navracuje, opakuje se často napomenutí, aby zde nikoho neobjímal ani nelíbal, sic že na všecko předešlé zapomene, a tudíž ztratí to, co mu tam bylo milo.

Vrba.

(Str. 109.) Tato pověst zdá se mi nad jiné důležitá býti proto, že jí podobné ani mezi slovanskými ani jinde nenacházím. Jsou sice pověsti, kde člověk proměněn bývá v strom nebo v kteroukoliv jinou věc, a zase naopak; jsou také pověsti, že duše z těla lidského v noci vychází v podobě myši, ptáka neb hada, a že pak tělo mrtvo leží, dokud se zas ta která podoba zvířete v ně nenavrátí: ale aby se člověk o život dělil se stromem anebo s jinou věcí, tak žeby jedno bez druhého, člověk bez té věci a věc bez toho člověka déle trvati nemohla, toho, pokud mi povědomo, tuto se jediný příklad nalézá. Pochází pak tato pověst z bývalého kraje Bydžovského.

(Str. 110, ř. 12.) „Mocné slovo neomýlí.“

Mocným slovem rozumí se zaříkávání čili zažehnávání (incantatio, Zauberspruch), ježto v bájesloví velikou má důležitost.

(Str. 111, ř. 5.) „Co Sudice komu káže.“

Když dítě se narodí, přicházívají, prý, v noci k němu tři Sudice, ježto budoucí osud jeho ustanovují. Jedna praví: „*To* z něho bude.“ Druhá praví: „Ne tak, ale *to* z něho bude.“ Třetí pak pokaždé rozhoduje. Charváti nazývají je Rojenice, místo Roděnice.

(Str. 111, ř. 18.) „Měří vodu z misky v misku.“

Hádání z vody náleží mezi nejobyčejnější věštby národu slovanských.

(Str. 112, ř. 6.) „Kudy smrtná žena chodí.“

Smrt béře, prý, na sebe postavu bílé ženy a ukáže se jdouc kolem oken anebo vcházejíc do domu, kde někdo zemříti

ma. Známá je pověst o bílé paní, kteráž [illegible] chově v zámku zjevuje, když někomu z rodu p[illegible] Hradeckých nastává smrt. Týmž také spůsobem [illegible] Jihoslované, Poláci i Litvané d[illegible] čili [illegible]. Příčina toho záleží hlavně v tom, že slovo smrt u všech Slovanů rodu ženského jest. Starého Saturna s kosou, ani křesťanského kostlivce Slované za svého neuznávají.

Věštkyně.

(Str. 123.) Paměti hodno jest, že sobě Čechové od jakživa tolik libovali v proroctvích, ježto se týkají země české. Již matka rodu Přemyslova, Libuše, popisuje se v kronice Kosmově jakožto věštkyně národu svého, a v XVI. století vyšlo tiskem několik knížek prorockých o české zemi, z kterých dvě, totiž proroctví Sibyllino a slepého mládence, po tu dobu v paměti a v jisté vážnosti u lidu našeho se zachovaly. Krom toho nalézá se také nemálo pověstí drobnějších a jistých znamení místních, po celé zemi roztroušených, jimiž se tolikéž budoucí osud vlasti naší takořka napřed vyměřiti míní. Již před mnohými lety sebral jsem takových drobných pověstí prorockých některý počet z rozličných míst a zamýšlel jsem je zdělati v báseň jednu nadřečeného nápisu; však nemohl jsem k tomu na onen čas dospěti. Jen šestero jich podávám tuto co úlomky básně delší, však tak, že každá ta pověst činí svůj vlastní celek.

(Str. 124. ř. 1.) „Viděla jsem muže na Bělině vodě.“

Tato pověst, pocházejíc z bývalého kraje Bydžovského, zakládá se na zprávě Kosmově podle výkladu Hájkova. Hájek totiž vypravuje, že když poslové od Libuše přišli ku Přemyslovi Stadickému, nalezli jej na poli, an voly bodě ostnem, pospíchaje, aby dílo své vykonal. Když pak vyřídili své poselství, Přemysl zastavil se, a osten, kterýž v ruce měl, do země vstrčil; odvázav pak voly, řekl: „Jdětež tam, odkud jste vyšli!“ Kteřížto pozdvihli se, jako by vzlétli, a zapadli pode vsí Stadicí do skály, kteráž se po nich ihned zavřela. Osten pak lískový, jejž Přemysl do země vstrčil, tři ratolesti vysoké z sebe vydal s listem zeleným a s ořechy obdélnými. Zatím co poslové, posadivše se s Přemyslem, na obráceném pluhu s radlicí jako na železném stole chléb jedli a vodu pili, spatřili, kterak dvě ratolesti uschly a jedna vzhůru rostla. I vida Přemysl jich po-

divení, řekl: „Nedivte se, ale vězte, že z mého rodu mnozí počnou panovati, ale jediný pán toliko zůstane v zemi vaší panující. A paní vaše v této věci by nebyla tak pospíšila, po všecky dny hojnost chleba byla by: jenom kdybych já toto, kteréž vidíte, úlehle byl mohl doorati; ale pro tohoto díla nevykonání bude bývati v zemi hlad.“ — Což divu, že tato poslední slova v srdci prostého lidu musila vzbuzovati toužení: „Kéž by byl Přemysl to své pole dooral!“ a z toho snadně mohla časem vzniknouti pověst, že přijde zase kníže, kterýž tu práci dokoná, aby země byla šťastna. S tím také podivně sdružuje se pověst moravská o králi Ječmínkovi, jehož očekávají co vtěleného Svatopluka, nadějíce se, že s ním nastane Moravě zlatý věk. Obě tyto pověsti mají smysl jeden a týž, totiž že tehdáž bude zemi blaze, až se orba a polní hospodářství dokonale zvelebí.

(Str. 125, ř. 19.) „Viděla jsem skálu nad řekou se pnoucí.“

Tato pověst jest jako dodatek ústní ke známým věštbám Libušiným o založení Prahy a o příští sv. Václava i sv. Vojtěcha. Vypravuje se, že okolo Vyšehradu byly kouzelné zahrady Libušiny, kteréžto se v povětří vznášely, tak jako zahrady báječné královny Semiramidy; dole pak pod skalou Vyšehradskou, tu kde jest nyní největší prohlubeň řeky Vltavy, že byla oblíbená Libušina lázeň. Tu, prý, stála jednou Libuše na prahu lázně své, a pozorujíc vody proudění, věštila z něho neštěstí, ježto na zemi českou mělo přijíti. Však nemohouc toho změniti, pohroužila zlatou kolébku prvorozeného syna svého do vody a ustanovila, aby ta kolébka zase vyplynula na vrch, až se totiž narodí ten, kterýž zemi českou zase šťastnou učiniti má; toto pak souzené dítě že bude na té kolébce spočívati. Takto dí pověst. — Známo jest vůbec, že všickni staří kronikáři čeští, od XV. století počínajíc, císaře Karla IV. považují jako za spasitele, nazývajíce jej otcem vlasti, za něhož, prý, země Česká byla šťastna a slavná, jakož nikdy prve. Z toho musí se souditi, že to slíbené dítě pověsti nadřečené, ta

„země spása, souzená před věky“

nikdo jiný nebyl než císař Karel IV., kterýž tím míněn jest, a že tedy počátek té pověsti nejvýše až do XV. věku zasahuje. Ku potvrzení tohoto výkladu i to také mnoho přispívá, že se v pověstech národních o císaři Karlovi IV. s onou ko-

lébkou opět potkáváme, kterážto se však v dospělém věku jeho již proměňuje v lože, jakoby s ním byla rostla; máme totiž pověst o zázračném loži toho císaře na milém jeho hrádku, Karlově Týně, ježto, prý, po smrti jeho nikoho na sobě nesneslo, nýbrž každého vyvrhlo na zem. Ostatně svrchupsaná pověst o zlaté kolébce pod Vyšehradem již i Hormayrovi známá byla, jenž asi před 34 lety ji vydal tiskem.

(Str. 128, ř. 13.) »Viděla jsem kostel nad Orlicí řekou.“

Tato pověst pochází z Kostelce nad Orlicí v bývalém kraji Hradeckém, kdež i ta souzená borovice, aspoň před několika léty, ještě se ukazovala a mnohými do kůry vřezanými křížky znamenána byla. Směr její jest patrný, totiž ten: že tehdaž bude zemi České blaze, až lid bude veskrz bohabojný a navrátí se k božím ctnostem: k víře, lásce a naději. — „Svatá Trojice, Bože!“ jest počátek staré ranní písně církevní.

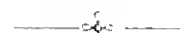
(Str. 131, ř. 5.) „Nenaříkejte, neštěstí a osud.“

Tato pověst vypravuje se v Čechách na mnohých místech, a podle okolností a důvtipu lidí rozličných také rozličně se vykládá. Slyšel jsem ji vhodně vykládati tak, že ten chrám znamená víru Kristovu v Čechách, a ty troje dvéře do něho její někdejší troje vyznání; kteréžto roztržení ve víře že bylo příčinou tolikerého neštěstí v zemi České. Avšak sotva která pravda tak obecná jest, jako ta, že svár a nejednota vždy a všude v patách za sebou neštěstí a záhubu přivádí. V našich okolnostech mohl by se dobře tím chrámem rozuměti spisovný náš jazyk, a těmi trojími dveřmi: Čechy, Morava a Slovensko.

(Str. 132, ř. 7.) „Vy, kdo znajíce otců slavné činy.“

Půl hrdiny na pilíři mostu Pražského jest onen zbytek sochy na Malé straně, jdouc ke Starému městu, ježto z rohu pátého pilíře nahoru vyniká. V celosti své představovala ta socha vousatého rytíře v plném odění s odkrytým hledím. Pravice jeho podpírala se o dlouhý železný holý meč, kterýž mu až pod vousy dosahoval. Levou rukou držel štít se Staroměstským znakem, u nohou pak jemu ležel lev, kterýžto lev i štít potud se ještě spatřují. Řečený znak na štítu byl udělen Staroměstským léta 1475 od císaře Fridricha III., z čehož se poznává, že ta socha z pozdější doby jest. Byloť to vlastně

znamení práva mostského, tak řečené mostské jurisdikcí, kteréžto právo císař Karel IV. Starému městu byl daroval. Lid obecný nazýval tu sochu vůbec Brunevíkem, pro znamení lva i meče, maje v paměti známou kroniku o Brunevíkovi, jiż záhy z jazyka německého v český převedenou, kdež tento báječný hrdina tolikéž s mečem a lvem se zobrazoval. Při obležení Prahy od Švédů l. 1648 urazila koule nepřatelská polovici té sochy až po pás i s mečem, a jen břich a nohy s ostatními příznaky zůstaly tak, jak se nyní ještě vidí. Této pak spodní polovice ujala se pověst nadřečená ve smysl ten: že představuje před oči sobství a pošetilou samolibost, ježto prý nyní vůbec panují, a že nemůže dobře býti, dokavad upřímné srdce a zdravý rozum neobdrží svého místa.

Karel Jaromír Erben.

Životopis.

Erben nar. se dne 7. listopadu r. 1811 v Miletíně, městečku při předhoří Krkonošském mezi Hořicemi a Dvorem Králové ležícím. Na studia dán byl od rodičů do Hradce Králové dosti pozdě, protože určen byl od nich původně k stavu učitelskému. V Hradci předevšemi zvláště prof. J. S. Chmela rozněcoval v něm a v jiných studujících lásku k národu a jazyku mateřskému. Do Prahy Erben dostal se r. 1831 a studoval tu filosofii, pak práva, při tom pokoušel se ponejprv ve spisovatelství. Již v té době seznámil se s Palackým, konaje výpisky z dějepisného díla Pavla Skaly ze Zhoře; tato známost jeho pak dala zvláštní směr pozdějšímu jeho životu. Vstoupil totiž po dokonaných studiích sice do prakse právní, ale při tom neustával v studiích archivalních a historických. Když r. 1843 Palacký s podporou některých šlechticů mohl si přibrati spolupracovníky ke sbírání látky historické, zvolil si Erbena a Václ. Vladivoje Tomka. Tomek zvolil si pak za úkol životní vypsání dějin města Prahy, Erbenovi naskytla se příležitost rovněž k jiným pracím záslužným. Pro Palackého zkoumal archivy leckterých měst českých a způsobil, že některá z nich mnohé vzácné listiny věnovala pražskému Museu neb aspoň v národním tom ústavě si je uložila, čímž staly se obecnému užívání přístupnějšími. R. 1848 Erben byl redaktorem »Pražských Novin«, následujícího roku vrátil se opět

k oblíbeným svým studiím a r. 1850 ustanoven sekretářem i archivářem musejním. Avšak ani tu nepobyl dlouho, stav se v červenci r. 1851 archivářem města Prahy, kterýžto úřad nově tehdá byl zřízen. V povolání tom prokázal obci pražské služby znamenité, sestaviv bohatý nynější archiv z písemností a rukopisů namnoze pohozených, pro práva hlavního města však velmi důležitých.

Pracemi archivními v prvých dobách Erben ovšem byl zdržován v činnosti spisovatelské; avšak vykonav tu, čeho nejvíce bylo potřebí, opět pokračoval v úkolu počatém a vydal řadu prací důležitých a to v oborech, kde mezery písemnictví českého byly nejcitelnější. Tak sestavil s P. J. Šafaříkem českou terminologii právnickou a pomáhal i při sestavování názvosloví vědeckého pro gymnasia a školy realné. Také některé zákoníky říšské překládal.

Z prací historických velmi důležitá jest sbírka výtahů listin od nejstarších dob českých až po smrt krále Václava I., vydaná r. 1857 jakožto »Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiæ et Moraviæ«. V rukopise zůstavil snůšku výtisků ze zahraničných spisovatelův o národě českém až po vymření Přemyslovců, která vydána bude v »Pramenech dějin českých«. Též jednotlivými pojednáními přispěl k objasnění důležitých stránek dějin českých a zvláště pražských, jako článkem »Ondřej Puklice ze Vstuh« (v Časop. Mus. 1846) a výklady o jednotlivých znamenitých částech radnice staroměstské.

Také mnohé důležité staré památky literatury české Erben vydal; tak zvláště: Bartošovu Kroniku pražskou, první to historické dílo staročeské (1851), Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských (1852), Krištofa Haranta z Polžic Cestu do svaté země a do Egypta (2 díly, 1854 a 1855), Život sv. Kateřiny, legendu od Dra. Jos. Pečírky v Štokholmě nalezenou (1860), Výbor z literatury české

díl II. (1868), zvláště pak české spisy M. Jana Husi (3 díly, 1865—1868), jichž vydáním teprve význam tohoto vynikajícího Čecha v literatuře náležitě byl objasněn. Kromě těchto knih samostatných Erben vydal ještě řadu menších památek v různých časopisech. Ke všem vydaným dílům přidával výborné úvody a rozbory.

Vedle tohoto učeného zaměstnání však Erben neustával všímati si a studovati povahu lidu, z něhož vyšel. Rád prodléval tam, kde mohl se dopátrati některého z duševních jeho plodů a názorů, které se nejčistěji jeví v národních písních a říkadlech, v národních bájích a pověstech. Kdekoli tedy zdržoval se po vlasti za pracemi historickými, neustával rozhojňovati svůj poklad poesie lidové, kterou sbíral již od let studentských. Tiskem vydal národní písně poprvé r. 1842—1845, podruhé ve snůšce rozhojněné r. 1863 jakožto »Prostonárodní české písně a říkadla«; sbírka to veliká, v níž jako v zrcadle poznáváme poetické názory našeho lidu od kolébky ku hrobu.

V písních však, v bájích a pohádkách, v pověstech a báchorkách Erben shledával také zbytky nejstarších dějů vzdělanosti národa našeho, jmenovitě zbytky nejstarších názorů o bohu a o světě. I pokládal za hlavní úlohu svého života z těchto zbytků a zároveň přirovnáváním k bájím jiných národů sestaviti bájesloví slovanské, k němuž látku sbíral nejen u všech národů slovanských, nýbrž i u mnohých sousedních. K bájesloví pak pojiti se mělo zároveň podrobné vypsání zvykův a obyčejů národů slovanských, jímž by výhodně se doplnilo vypsání slovanských starožitností, po stránce politické podané od P. J. Šafaříka. Nástin bájeslovné soustavy slovanské Erben podal v článku »Slované« Riegrova Slovníku naučného, jednotlivosti z ní vypsal v Časop. Musejním: Obětování zemi (1848), O dvojici a trojici v bájesloví slovanském (1857), Báje slovanská o stvoření světa (1866). Se studiemi

bájeslovnými souvisejí také vydané báje slovanské, jednak v nářečích původních (Slovanská čítanka 1861), jednak v českém překladě (Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských, v Matici lidu, 1869). Také staroruské zpěvy o výpravě Igorově a Zadonšinu Erben vydal s kritickými a historickými poznámkami. Bohužel provedení úmyslu tak znamenitého Erbenovi nepopřáno. Zůstaly ovšem po něm hojné zápisky o bájesloví slovanském, avšak duševní podklad a vlastní plán celého díla sklesly spolu s ním v hrob.

Jak hluboko Erben vnikl v poznání ducha národního, jak vystihl jej způsobem zajisté velevzácným, toho důkazem nejlepším jsou jeho veršované pověsti národní, vydané pospolu v Kytici (1853), o jichž ceně umělecké svědčí rozbor předního našeho básníka, k tomuto vydání připojený. Kdyby Erben toliko Kytici byl zůstavil, zajisté jméno jeho stkvělo by se vždy mezi nejpřednějšími spisovateli českými.

Také v rozličných podnicích vlasteneckých a spolcích národních Erben po mnohá léta účinně přispíval radou i pomocí. Pro zásluhy své pak stal se členem přemnohých učených společností, domácích i cizích; od obce pražské jmenován r. 1864 ředitelem všech pomocných úřadů při magistrátě.

Bohužel nebylo mu popřáno dočkati se vyššího věku, neboť zemřel maje sotva 59 let již dne 21. listop. r. 1870.

